

**TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
ÅBO YRKESHÖGSKOLA**

Opinnäytetyö

**LUONNONMATERIAALIT IKÄÄN-
TYVIEN VIRIKETOIMINNASSA**

Sanna-Mari Rivasto

Kestävä kehitys

2009

Kestävän kehityksen koulutusohjelma	
Sanna-Mari Rivasto	
Työn nimi Luonnonmateriaalit ikääntyvien viriketoiminnassa	
	Ohjaaja(t) Sirpa Halonen Outi Tuomela
Opinnäytetyön valmistumisajankohta Syksy 2009	Sivumäärä 73+2
<p>Suomen väestö ikääntyy nopeasti tulevien vuosikymmenten aikana, ja se tuo haasteita hyvälaatuisien vanhuspalvelujen järjestämiseen. Varsinaisen eläkeiän alkamisen jälkeen aktiivista elinaikaa voi olla vielä parikymmentä vuotta. Käsitöiden teko harrastuksena on yleistynyt ikääntyvien keskuudessa. Ikääntyvälle väestölle tarjottavan mielekkään toiminnan lisäksi kädentaitotoiminnalla olisi laajempaa merkitystä. Kädentaitotoiminta ja luonnonmateriaalit tarjoavat kestävän kehityksen mukaisia ratkaisuja ikääntyvien hyvinvoinnin tukemisessa. Yleisenä huolena on, että vanhemman sukupolven erityisosaaminen katoaa ja sukupolvien väliset liitokset katkeavat, joten ohjatun toiminnan avulla voidaan edesauttaa sukupolvien välisten yhteyksien syntyä yhteisen toiminnan kautta.</p> <p>Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, miten ikääntyvien kädentaitoviriketoiminnassa otetaan huomioon iän tuomat fyysiset, sosiaaliset ja psyykkiset rajoitteet, ja miten niihin tulisi vastata kädentaitoihin liittyvässä luonnonmateriaaleilla tapahtuvassa viriketoiminnassa. Lisäksi on pyritty selvittämään, löytyykö vanhemman ikäpolven keskuudesta halukkuutta jakaa perinteistä osaamistaan nuoremmille sukupolville. Tutkimus on kvalitatiivinen ja tutkimusmenetelmänä on käytetty sekä suoraa osallistuvaa havainnointia että teemahaastatteluja. Kohdejoukoksi valittiin Turussa sijaitsevan Ruusukorttelin palvelutalon ja Lehmusvalkaman palvelukeskuksen virikeohjaajat ja osa asiakkaista, sekä SOKEVAN työpajan ohjaaja. Näissä toteutettiin myös käytännön toiminnan havainnointit. Käytännössä joitakin materiaaleja testattiin Salossa Kukonkallion vanhainkodissa.</p> <p>Viriketoiminnassa ohjaajalla on tärkeä rooli toiminnan onnistumisessa. Ohjaaja mahdollistaa yhteisen toiminnan ja toimii neuvonantajana sekä kannustajana. Rajoitteet, kuten lihasvoiman heikentyminen, ikänekö, kuulon huononeminen ja motoriikan aleneminen, on otettava huomioon jo toimintaa suunniteltaessa ja materiaaleja valittaessa. Onnistumisen tunteen luominen asiakkaalle on olennainen osa viriketoimintaa. Parhaimmillaan viriketoiminta luo ikääntyville sosiaalisia verkostoja, kehittää muistia ja pitää yllä lihasvoimaa sekä motoriikkaa.</p>	
Hakusanat: Luonnonmateriaalit, kädentaidot, perinnetaito, ikääntyminen, vanhustyö	
Säilytyspaikka: Turun ammattikorkeakoulun kirjasto	

Degree Programme in Sustainable Development	
Sanna-Mari Rivasto	
Title Naturematerials in stimulus activities for the aged	
	Instructors Sirpa Halonen Outi Tuomela
Date Autum 2009	Total number of pages 73+2
<p>Finnish population is rapidly getting older in the near future. It leads to huge economic challenge when services are generated for the elderly. After the age of retirement, there still could be as much as twenty years of active lifetime. Making handicrafts as a hobby has become more prevailing among the elderly. Handicrafts and natural materials offer a sustainable solution activating and giving inspiration to the older people. It is a common worry that traditional skills and information disappear and younger generations do not know about traditional skills or cannot do traditional handicrafts. Intergenerational activities with traditional handicrafts could be a correct way to relieve the foregoing challenges.</p> <p>The purpose of this thesis is to study how the physical, social and mental limitations are taken into consideration when stimulus activities for the aged are implemented. In this thesis the emphasis is especially on activities that relate with handicrafts made of natural materials. Also the aim is to find out if the aged have willingness to share their traditional know-how to younger generations. This is a qualitative research and direct participative observation has been used. The target groups for interviews were found in Ruusukorttelin palvelutalo, which is a sheltered home for the aged, and Lehmusvalkaman palvelukeskus, which is a service centre for the aged, and from SOKEVA. These places organize stimulus activities by handicrafts. Some natural materials were tested in the old-age home of Kukonkallio.</p> <p>An adviser has a very important role in stimulus activities. An adviser enables collective activities by giving advice and giving motivation. The attention has to be paid to limitations such as a weakening of muscular strength, presbyopia, hearing loss and a degradation of motor coordination when activities are planned and materials are chosen. An experience of success is an integral part of stimulus activities. At its best stimulus activities make social connections, improve memory and keep up muscular strength and motor coordination.</p>	
Keywords: Natural materials, handicraft, traditional skills, aging, work with the aged	
Deposit at: The Library of Turku University of Applied Sciences	

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	7
2 IKÄÄNTYMISEN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET	9
2.1 Ikääntymisen tulevaisuuden näkymät Suomessa	9
2.2 Ikääntyneiden toimintakykyiset elinvuodet ja elämänlaatu	13
2.3 Perinteiden siirtäminen uudelle sukupolvelle	15
2.4 Hankkeita ikääntyvien kulttuuritoiminnasta ja hyvinvoinnista	20
3 KÄDENTAITOT JA MUISTELU VIRIKETOIMINTANA	23
3.1 Käsityö, taide ja taidekäsityö	23
3.2 Viriketoiminta	25
3.3 Kädentaitojen merkityksellisyys viriketoiminnassa	26
3.3.1 Käsityön kokeminen	27
3.3.2 Luonnonmateriaalien kokeminen	29
3.4 Muistelu	31
3.5 Kädentaitotoiminnassa huomioitavat iän tuomat muutokset	32
3.5.1 Sosiaalinen toimintakyky	33
3.5.2 Psyykkinen toimintakyky	34
3.5.3 Fyysinen toimintakyky	38
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT	40
4.1 Tutkimustehtävä	40
4.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen kulku	41
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	45
5.1 Ikääntyvien kokemukset kädentaitotoiminnasta	45
5.1.1 Kädentaitojen hallinta ikääntyvien keskuudessa	45

5.1.2	Koetut rajoitteet	48
5.1.3	Käsityömenetelmien valinta ja käsityötuotteiden kokeminen	49
5.1.4	Ohjatun toiminnan kokeminen	50
5.1.5	Halukkuus sukupolvien väliseen toimintaan	51
5.2	Ohjaajien kokemukset kädentaitotoiminnasta	52
5.2.1	Viriketoiminnan koostumus, materiaalivalinnat ja asiakkaiden rajoitteiden huomioiminen	52
5.2.2	Ohjaajan rooli ja toiminnan vaikutus asiakkaisiin	56
5.2.3	Sukupolven rajat ylittävä toiminta	57
5.3	Viriketoiminnan yhteys LUMO-hankkeen vaikutuksiin	58
5.4	Materiaalivalinnat ja materiaalien hankkiminen	59

6 ARVIOINTIA JA POHDINTAA 61

6.1	Tutkimuksen onnistuminen ja luotettavuuden arviointi	61
6.2	Loppupäätelmät	62

LÄHTEET 67

LIITTEET

Liite1. Haastattelujen kysymysrungot

Liite 2. LUMO-toiminta tukee kestävän kehityksen toteutumista

KUVIOT

Kuvio 1. Toimintakyvyn osa-alueet

KUVAT

Kuva 1. Käsitöiden moninaisuutta Ruusukorttelin kädentaitopajassa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto	23
Kuva 2. Voiveitsen vuolemista Ruusukorttelissa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto	47
Kuva 3. Poppanan kutomista Lehmusvalkamassa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto	48
Kuva 4. SOKEVAN askartelupajassa työstetään rottinkia. Kuva: Sanna-Mari Rivasto	53
Kuva 5. Kaikkia ei päästetä työskentelemään vaarallisten laitteiden kanssa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto	54

TAULUKOT

Taulukko 1. Ohjeita keskustelutilanteeseen, jossa toisena osapuolena on kuulorajoitteinen	39
Taulukko 2. Näkörajoitteisen huomioiminen	40
Taulukko 3. Luonnonmateriaalien keräämisoikeus	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyön tutkimustehtävänä on selvittää, miten ikääntyvien kädentaitoviriketoiminnassa otetaan huomioon iän tuomat fyysiset, sosiaaliset ja psyykkiset rajoitteet, ja miten niihin tulisi vastata kädentaitoihin liittyvässä luonnonmateriaaleilla tapahtuvassa viriketoiminnassa. Lisäksi on pyritty selvittämään, löytyykö vanhemman ikäpolven keskuudesta halukkuutta jakaa perinteistä osaamistaan nuoremmille sukupolville. Opinnäytetyö on tehty Turun ammattikorkeakoulun LUMO -hankkeen eli luonnonmateriaaliosaamishankkeen tarpeisiin. LUMO -hankkeen tavoitteena on kehittää luonnonmateriaaliosaamista erilaisten näyttelyiden, tietopankkien ja kurssien kautta. Tutkimusmenetelmänä on käytetty sekä suoraa osallistuvaa havainnointia että teema-haastatteluja. Kohdejoukoksi valittiin Turussa sijaitsevan Ruusukorttelin palvelutalon ja Lehmusvalkaman palvelukeskuksen viriketoimintaohjaajat ja osa asiakkaista sekä SOKEVAN työpajan ohjaaja. Näissä toteutettiin myös käytännön toiminnan havainnointi. Konkretiaa tutkimukseen tuli myös Salon Kukonkallion vanhainkodissa Mummojen ja pappojen aurinkojuhlissa, jossa järjestettiin luonnonmateriaaleihin perustuvia pajoja.

Suomen väestön nopea ikääntyminen tulevien vuosikymmenten aikana tuo suuria haasteita kunnille. On pohdittava keinoja, miten ikääntyneiden palvelut voidaan järjestetään taloudellisesti kestävästi, laadun heikentymättä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 9, 20 [viitattu 15.1.2009].) Ikärakenteen muutosta seuraa myös se, että ikääntyvät ovat entistä aktiivisempia ja pidempään toimintakykyisiä. Suomen palvelurakenteen kehittämisohjelma lähtee siitä, että palveluilla tuetaan ikääntyvien elämänlaatua, itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista (Tervaskari 2006, 8 [viitattu 13.1.2009]). Kädentaitotoiminta ja luonnonmateriaalit tarjoavat kestävä kehityksen mukaisia ratkaisuja ikääntyvien hyvinvoinnin tukemisessa. Toiminta on mahdollista ulottaa taloudelliseen puoleen, palveluihin, paikallisiin toimijoihin sekä työelämässä että vapaaehtoistoiminnassa ja sosiaali- ja terveystoiminnassa. Käsitöiden teko harrastuksena on yleistynyt ikääntyvien keskuudessa (Tilastokeskus 2005 [viitattu

8.1.2009]), joten tilastojen valossa on hyvin perusteltua keskittyä nimenomaan kädentaitojen osuuteen viriketoiminnassa.

Kädentaidot on metaforinen ilmaisu, jolla tarkoitetaan sekä konkreettista käsin tekemistä että tekemiseen tarvittavaa taitoa. Arkipuheessa siitä käytetään termiä käsityö. (Heikkinen 2004, 73.) Nykyään taiteen ja käsityön rinnalle on yleistynyt termi käsityötaide. Opinnäytetyössä ei ole tarkoitus keskittyä varsinaiseen terapiaan eikä taiteeseen, vaan kädentaitojen avulla tapahtuvaan hyvinvointia tukevaan viriketoimintaan. Viriketoiminta käsittää monenlaista ikääntyville suunnattua toimintaa, mikä aktivoi aivoja, ylläpitää ja parantaa henkistä vireyttä sekä sosiaalisia kykyjä ja ennaltaehkäisee niiden alenemista (Ikäinstituutti 2003, 44). Kädentaidoissa on otettava huomioon fyysiseen toimintakykyyn liittyviä ikääntyvien haasteita, sillä ne ovat usein rajoittavana tekijänä monien työskentelytapojen ja materiaalien työstömenetelmien suhteen.

Positiivinen asenne ja aktiivisuus lisäävät elämän mielekkyyttä. Toimintakyky kuitenkin heikkenee iän myötä, ja näin ikääntyvän eteen tulee erilaisia haittoja, jotka hidastava tai estävät tekemistä ja osallistumista. Toimintakyky jaetaan tavallisesti sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn, ja näiden välillä vallitsee tiivis vuorovaikutus. Fyysinen kunnon huonontuessa tärkeämmiksi asioiksi nousevat läheiset ihmiset, turvallisuus ja erilaisten palveluiden saatavuus. Psyykkinen toimintakyky kuvaa sitä, miten hyvin henkiset voimavarat riittävät arjen ja elämän kriisitilanteiden haasteissa. (Eloranta & Punkanen 2008, 10-15.) Sosiaaliseen toimintakykyyn sisältyy se, miten hyvin ihminen selviytyy arjen päivittäisistä toiminnoista, ja missä määrin hän pystyy elämään tasapainoista ja sisältörikasta elämää. Se on myös vahvasti sidoksissa ihmisen minäkuvaan (Ikäinstituutti 2003, 44). Toimintakykyä ylläpitävien aktiviteettien tarkoituksena on parantaa elämänlaatua. Ikääntyneen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia voimavaroja tuetaan niin, että elämä tuntuu ikääntyvästä itsestään hyvältä ja arvokkaalta. (Eloranta & Punkanen 2008, 33, 41.)

Käsityö voi olla tekijälle itseilmaisun keino, se voi antaa tekijälleen tyydytystä tai se voi olla pelkästään keino viihtyä. Käsityöprosessissa yhdistyy sekä konkreettinen että psyykkinen toiminta. Mielihyvää tuo myös luovan prosessin lopputuotteen onnistumi-

nen, joka vahvistaa itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihin. (Vähälä 2003, 12, 48, 52.) Käsityön teko antaa monipuolista stimulaatiota tuotteiden fyysisessä kokemisessa, ja erityisesti luonnonmateriaalien kautta syntyvä kosketus luontoon koetaan hyvin tärkeäksi. Luonnonmateriaalit itsessään jo luovat positiivisen kokemuksen. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 36, 44-46.) Ennen teollistumisen myötä syntyneitä synteettisiä materiaaleja käsityötuotteiden perustana ovat olleet erilaiset luonnosta saatavat materiaalit. Tämän vuoksi useilla luonnonmateriaaleilla on myös kulttuurinen ulottuvuus johtuen materiaalin perinteisestä hyödyntämisestä ja hyödyntämismenetelmistä. Materiaalin alkuperä ja materiaalin käsittelyn hankaluus voi osaltaan lisätä arvostusta luonnonmateriaaleja kohtaan.

Käsityötaito ei ole pakollinen taito elämästä selviytymiseen kuten se oli vielä ennen 1900-luvun puoliväliä. Sukupolvelta toiselle periytyvän tietotaidon siirto eteenpäin on muuttanut muotoaan. (Hakala 2003, 69 [viitattu 21.1.2009].) Sukupolvien välille on kasvanut kuilu, sillä yhteiskunta on kehittynyt niin nopeasti, että nuorilla ja heidän isovanhemmillaan on hyvin toisista poikkeavat tiedot ja taidot. Yleisenä huolena onkin, että vanhemman sukupolven erityisosaaminen katoaa ja sukupolvien väliset yhteydet katkeavat. (Sinnemäki 2005, 6-8, 11, 29, 30 [viitattu 13.1.2009].) Arvostuksen kohteiden erilaisuus voi olla osasyynä sukupolvien välisen kuilun kasvamiseen. Kulttuuriperinnön harrastaminen kehittää kulttuuriperinnön ymmärtämistä ja lisää sen arvostusta (Melanko & Elo 2000, 16, 18). Ihmisen elämä ja kulttuuri pohjautuvat muistamiseen, ja perinteiden siirto toiselle sukupolvelle on yhteydessä siihen, millaisia asioita pidämme muistelun kannalta tärkeinä. (Korkiakangas 1999, 155-164.)

2 IKÄÄNTYMISEN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

2.1 Ikääntymisen tulevaisuuden näkymät Suomessa

Eläketurvapolitiikassa vanhuus lasketaan alkavan 65 vuoden iässä, kun kansaneläkelain mukainen vanhuuseläke alkaa. Tämä aika voidaan jakaa niin kutsuttuun kolman-

teen ja neljänteen ikään. Kolmannella iällä tarkoitetaan työelämän jälkeistä aktiivista elämän vaihetta, jolloin ikääntyneet ihmiset voivat olla voimavara monilla tavoin eri osa-alueilla, kuten työelämässä, vapaaehtois- ja järjestötyössä, koulutuksessa ja kokemuksen siirtämisessä. Kolmannessa iässä vapaa-ajan merkitys ja oma hyvinvointi korostuvat. Kolmannen iän ihmisiä kutsutaan myös senioreiksi. Neljännellä iällä tarkoitetaan varsinaista vanhuusiän vaihetta, jolloin tarvitaan ulkopuolista apua arkipäivästä selviytymiseen. Seniori-iän muuttuminen vanhuudeksi on hyvin yksilöllinen asia ja siihen liittyy kiinteästi toimintakyvyn heikkeneminen, mutta yleisesti neljännen iän voidaan katsoa alkavan 75-80 ikävuoden paikkeilla. (Sinnemäki 2005, 18-22 [Viitattu 13.1.2009]; Tervaskari 2006, 11 [viitattu 13.1.2009].) Kun toimintakyky laskee tarpeeksi alas, alkaa ihmisen varsinainen vanhuus.

Toimintakyky voi suppeasti tarkoittaa henkilön suoriutumista yksittäisestä tehtävästä. Laajimmillaan se tarkoittaa henkilön suoriutumista itseään tyydyttävällä tavalla itselle keskeisistä jokapäiväisen elämän toiminnoista. Toimintakyky voidaan määritellä myös itseisarvoksi, joka mahdollistaa itsenäisen elämisen, itseilmaisun ja itselle tärkeiden ihmissuhteiden vaalimisen. (Eloranta & Punkanen 2008, 9, 10.) Toimintakyvyn arviointi voi olla hyvin erilainen riippuen siitä, onko sitä arvioimassa ikääntyvä itse vai joku ulkopuolinen henkilö tai tahon.

Länsimaissa on ensimmäisen kerran ihmiskunnan historiassa tilanne, jossa vanhuusväestön osuus on näin suuri (Virtanen 1991, 122). Suomessa oli vuonna 2007 yli 65-vuotiaita 16,5 prosenttia (Tilastokeskus 2008 [viitattu 8.1.2009]). Yli 65-vuotiaiden osuuden väestöstä arvioidaan nousevan 26 prosenttiin vuoteen 2030 mennessä (Tilastokeskus 2007 [viitattu 8.1.2009]). Suomi siis ikääntyy seuraavien vuosikymmenten aikana nopeasti. Tämä tuo suuria haasteita kuntien päättäjille ja johdolle. On pohdittava keinoja, joilla ikääntyneiden palvelut järjestetään tasokkaasti, vaikuttavasti, taloudellisesti kestävästi ja asiakasta kunnioittaen. Kaikkia kuntia yhdistää tarve lisätä ja monipuolistaa toimintakykyä ylläpitävää toimintaa, jolla tuetaan ikäihmisten hyvinvointia ja terveyttä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 9, 20 [viitattu 15.1.2009].) Ikääntyvien tuomista haasteista ja mahdollisuuksista onkin tehty monia tutkimuksia ja

ohjeistuksia eri tahojen puolesta, jotta pystytään varautumaan tuleviin aikoihin huonontamatta ikääntyvien ihmisoikeuksia ja elinoloja.

Vanhuksista on puhuttu paljon julkisuudessa taakkana julkiselle taloudelle. Väestön ikääntyminen vaikuttaa kahta tietä sosiaalimenoihin: ensimmäisessä vaiheessa eläkemeno kasvat ja toisessa vaiheessa tulee painetta sosiaali- ja terveystalouteen. Vanhusten toimintakykyisyys määrittelee palvelujen tarvetta tai sosiaalimenoja, ei niinkään vanhuusväestön runsaus. (Eloranta & Punkanen 2008, 9, 177.) Ikääntymistä tulee tarkastella myös mahdollisuuksien kannalta, sillä ikärakenteen muutoksella on positiivisia vaikutuksia. Seniorikansalaiset muodostavat merkittävän kuluttajaryhmän, joka luo uutta kysyntää ja uusia markkinoita. Palveluiden kysyntä lisääntyy monilla markkinoilla kuten harrastusten ja vapaa-ajan tuotteiden, palveluiden, matkustamisen ja kulttuurin aloilla. Lisäksi erilaisten hyvinvointipalveluiden kysyntä kasvaa. Palveluihin kohdistuvan kysynnän kasvu mahdollistaa uusia aloja ja laajentamisen edellytyksiä palvelusektorille. (Valtioneuvoston kanslia 2004, 11, 15 [viitattu 20.1.2009].)

Ikäihmisten palveluille on laadittu Sosiaali- ja terveysministeriön toimesta laatusuosituksia. Niiden tavoitteena on edistää ikäihmisten hyvinvointia ja terveyttä, kasvattaa ikääntyneiden hyvinvointi- ja terveyseroja sekä parantaa palvelujen laatua ja vaikuttavuutta. Suositus korostaa julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä ja painottaa myös kuntalaisten, asiakkaiden ja omaisten osallistumismahdollisuuksien lisäämistä. Ikäihmisten voimavarat, kuten poliittiset, sosiokulttuuriset ja taloudelliset voimavarat, pyritään ottamaan huomioon niin paikallisesti kuin laajemmalla tasolla, sillä aktiivinen osallistuminen ja mielekäs tekeminen ovat onnistuneen ikääntymisen keskeisiä osatekijöitä. Asiakaslähtöisessä palvelussa myös asiakkaan perhe ja muut läheiset ihmiset otetaan mukaan palvelujen suunnitteluun ja toteutukseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 7, 10, 14, 30 [viitattu 15.1.2009].)

Sosiaaliset, ympäristölliset ja taloudelliset asiat luovat monimutkaisia ongelmia, jotka vaikuttavat yhteisön hyvinvointiin. Etenkin ympäristöulottuvuus on ymmärretty yhtenä tärkeänä ulottuvuutena yhteisön hyvinvoinnissa ja ekologisessa kestävyyydessä. Monet tahot ovat huomanneet, että tarvitaan sellainen lähestymistapa, joka yhdistää

politiikan, suunnittelun ja täytäntöönpanomekanismit valtion virastojen ja muiden eri sektorien välillä. (Brown & Mills 2004, 7 [Viitattu 17.1.2009].) Eri sektorit ylittävä yhteistyömuotojen kehittäminen on tärkeää uusien hyvinvointia tukevien toimintamuotojen mahdollistamiseksi ja uusien toimintatapojen löytämiseksi. Hallitus onkin lupautunut edistämään julkisen, yksityisen ja kolmannen sektorin yhteistyötä palvelutuotannossa. (Valtioneuvosto 2007a, 23 [viitattu 17.1.2009].) Sosiaali- ja terveystoiminnan politiikan strategiassa 2010 on todettu, että koko maassa on tuettava kuntarajat ylittäviä, senioreiden fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista selviytymistä sekä toimintakykyä edistäviä aktiviteetteja ja toimintamuotoja. Hyvinvoinnin kulmakiviksi on mainittu työ- ja toimintakyvyn ylläpito sekä omatoimisuus. Strategiassa myös korostetaan, että vanhusväestön tarpeet on otettava riittävästi huomioon. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 10, 13 [viitattu 9.1.2009].)

Suomessa valtakunnallinen palvelurakenteen kehittämisohjelma lähtee siitä, että palvelulla tuetaan kaikkien ikääntyvien elämänlaatua, itsemääräämisoikeutta ja itsenäistä suoriutumista. Tulevaisuuden ikäihmisten voidaan olettaa olevan nykysenioreita aktiivisempia, osallistuvampia ja osaavampia. Paljon hoitoa vaativa jakso, jolloin ei olla enää toimintakykyisiä, ajoittuu aivan viimeisiin elinvuosiin. Yhteiskuntapolitiikassa on tällä hetkellä hyvin vähän käytetty ikääntyvän väestön potentiaalia. (Sinnemäki 2005, 18, 19 [Viitattu 13.1.2009]; Tervaskari 2006, 8 [viitattu 13.1.2009], Eloranta & Punkanen 2008, 177.) Suomen tuleva menestys edellyttää, että maamme kaikki voimavarat saadaan nykyistä paremmin käyttöön (Valtioneuvosto 2007a, 25 [viitattu 17.1.2009]).

Uusia luovia ratkaisuja on kehitettävä hyvän arjen turvaamiseksi kaikille kansalaisille, senioreita unohtamatta. Suomi ikääntyy muuta Eurooppaa nopeammin ja antaa Suomelle näin etumatkan tuotteiden ja palvelujen kehittäjänä ikääntyvien tarpeisiin. Käsitöyrittäjyyden liittäminen ikääntyvien hyvinvoinnin tukemiseen avaa uusia liiketoimintamahdollisuuksia, jotka hyvin suunniteltuina ja toteutettuina voivat menestyä myös kansainvälisesti. (Leskinen 2005, 55-57.) Jos hallitukset haluavat parantaa tehokkaammin yhteisön hyvinvointia, on tunnistettava ja sisällytettävä yhteisön kulttuuri ja arvot mukaan hallituksen politiikkaan ja strategioihin. Sen voi tehdä osallistavan

luovan toiminnan kautta, jotka ilmaisevat kulttuurien arvoa. (Brown & Mills 2004, 9 [Viitattu 17.1.2009].) Ikääntyneiden merkitys kulttuurin tuottajana, kuluttajina ja välittäjinä on suuri, vaikka näiden palvelujen toteuttamiseen on annettu toistaiseksi vähän mahdollisuuksia (Valtioneuvoston kanslia 2004, 71 [viitattu 20.1.2009]). Terveysten edistämisestä ja hyvinvoinnin kehittämisestä löytyy monia yhtymäkohtia kulttuurin tarjoamiin keinoihin. Terveysten edistämisen politiikkaohjelmassa 2007 todetaan, että useat kansainväliset tutkimukset osoittavat taiteella ja kulttuuritoiminnalla olevan monin eri tavoin vaikutusta ihmisen hyvinvointiin läpi koko elämän. Aktiivinen kulttuuritoiminta ja taideharrastukset edistävät yhteisöllisyyden kokemusta ja harrastuksissa syntyvät verkostot parantavat elämänhallintaa. Kulttuurisesti sisällökkäs ympäristö ja sosiaalinen pääoma edistävät hyvinvointia ja luovat mahdollisuuksia sekä yksilölliselle, yhteisölliselle että elinkeinoelämän menestykselle. (Valtioneuvosto 2007b, 15; von Branderburg 2008, 11 [Viitattu 17.1.2009].)

2.2 Ikääntyneiden toimintakykyiset elinvuodet ja elämänlaatu

Toimintakykyiset elinvuodet 65-vuotiailla suomalaisilla ovat lisääntyneet viime vuosikymmeninä verrattuna aikaisempaan tilanteeseen. Eläkeikäisten terveiden ja toimintakykyisten elinvuosien määrällinen kasvu merkitsee aktiivisen ja omatoimisen ajan lisääntymistä. (Aromaa, Koskinen, Martelin, Sainio & Sihvonen 2008, 62.) Kansanterveyslaitoksessa tehdyn tutkimuksen mukaan kaikkein vanhimpia lukuun ottamatta toimintakyvyn rajoitteita oli huomattavasti vähemmän vuonna 2000 kuin 20 vuotta aikaisemmin. (Marin 2008, 83.) Toimintakykyisten elinvuosien lisääntyminen merkitsee sitä, että elämänlaatu on kyettävä pidettävä pidempään hyvänä, ja siihen vaikuttaa hyvin paljon toimijan oma aktiivisuus ja ympäristön tarjoamat resurssit.

Vanhenemisprosessit aiheuttavat sekä positiivisia että negatiivisia seurauksia. Myönteisinä seikkoina pidetään kokemusta, taitojen ja viisauden lisääntymistä. Vanhuus voidaan nähdä myös tietynlaisena vapautena. Vanhuutta voidaan korostaa yhteiskunnan tasolla ihmiskunnan suurena saavutuksena, kun on kyetty päihittämään tappavia tauteja ja kehittämään hygieenisia oloja ja näin kasvatettu ihmisen elinikää. Toisaalta

vanhuus on nähty sosiaalisena ongelmana ja vanhuus on koettu kielteisenä elämänvaiheena. (Sinnemäki 2005, 21 [viitattu 13.1.2009].)

Hyvässä vanhuudessa on kysymys mukautumisesta vanhenemisen myötä tuleviin muutoksiin (Valtioneuvoston kanslia 2004, 39 [viitattu 20.1.2009]). Hyvään elämään kuuluu, että voi toteuttaa itselle tärkeitä asioita. Hyvä elämä ei ole pelkästään fyysistä terveyttä, vaan siihen kuuluvat myös muun muassa mielenterveys ja sosiaaliset siteet. Vuorovaikutus eri-ikäisten kanssa ja yhteisössä mukana oleminen ovat hyvän elämän aineksia. Monipuolisen ravinnon, liikunnan ja riittävän levon ohella tärkeitä ovat esteettiset elämykset, muistin harjoittaminen, älylliset virikkeet ja kulttuuriharrastukset. (Pelkonen 2003, 5.) Vapaa-ajan lisääntyminen on yksi huomionarvoinen eläkeikään liitetty piirre. Lisääntynyttä vapaa-aikaa halutaan käyttää lukemiseen, kirjoittamiseen, kulttuuri-, liikunta- ja luontoharrastuksiin sekä käsitöiden tekoon. Enemmän myös toivotaan vapaa-aikaa ja sosiaalisia kanssakäymistä läheisten ihmisten kanssa. (Tervaskari 2006, 11 [viitattu 13.1.2009].)

Ikääntyvä ihminen peilaa elämänlaatuaan yksilöllisesti omaan kulttuurihistorialliseen taustaansa. Terveys on yksi merkittävimmistä laatuksista, mutta ikääntyessä ihminen joutuu luopumaan tästä kriteeristä ainakin osittain. Silloin tärkeämmiksi asioiksi nousevat läheiset ihmiset, turvallisuuden kokeminen ja erilaisten palveluiden saatavuus. (Eloranta & Punkanen 2008, 33.) Toimintakykyä ylläpitävien toimintojen tarkoitus on lisätä elämän laatua ja elämän tarkoituksellisuuden kokemista. Ikääntyneen fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia voimavaroja tuetaan tarkoituksena ylläpitää toimintakykyä niin, että elämä tuntuu ikääntyvästä hyvältä ja arvokkaalta. (Eloranta & Punkanen 2008, 41.) Elämän tarkoituksellisuuden kokemisen vahvistamiseen on monia keinoja, mutta tämä kokeminen on hyvin yksilöllistä. Sen vuoksi jokainen joutuu itse koostamaan sen toimintakentän, joka lisää elämän mielekkyyttä. (Read 2008, 241.) Valmiiksi suunnitellut aktiviteetit ja ympäristön tarjoamat virikkeet vain helpottavat ja mahdollistavat mielekkäiden asioiden toteuttamista.

2.3 Perinteiden siirtäminen uudelle sukupolvelle

Sosiaalinen, kulttuurinen, taloudellinen ja teknologinen ulottuvuus ovat toimintaympäristöjä, joihin panostamalla pyritään kohti kestävän kehityksen tavoitetta, ekologista kestävyyttä. Kestävää kehitystä analysoitaessa usein luonnon etu ja ihmisen etu nähdään olevan ristiriidassa keskenään. (Hakala 2003, 8, 40 [viitattu, 21.1.2009].) Modernissa yhteiskunnassa on kuitenkin havaittu kulttuuriperinnön suojelun tarpeellisuus. Vanhan vaaliminen ja paremman uuden etsintä eivät ole ristiriidassa keskenään, sillä kulttuuri juontaa juurensa aina vanhasta. Säilynyt kulttuuriperintö kertoo eri aikojen ihmisten elämästä (Melanko & Elo 2000, 13,16). Kulttuuri on tietyn yhteisön tapa elää, ja perinteen syntyyn tarvitaan vuorovaikutteinen yhteisö. Kulttuuri koostuu kaikesta siitä, mikä on elämässä opittua ja ihmiseltä ihmiselle siirtyvää, esimerkkeinä tietous, uskomukset, taide, laki, moraali ja tavat. Suullisesti välittyvä perinnetuote, tapa ja uskomus säilyvät muistin varassa, ja ovat siksi alttiita muutoksille. (Virtanen 1991, 18, 26, 29.)

Edellisiltä sukupolvilta peritty henkinen kulttuuriperintö on pohjimmiltaan uusiutumaton. Tämän vuoksi kulttuuriperinnön suojeleminen on yleisesti tunnettu arvo kaikissa yhteiskunnissa. (De Cuéllar 1998, 190, 192.) Yksi suurimmista uhkista aineettoman kulttuuriperinnön säilymiselle on perinteisissä käsityötaidoissa, musiikissa, tanssissa ja teatterissa toimijoiden väheneminen sekä myös niiden väheneminen, jotka ovat siinä asemassa, että voisivat oppia taidon. Tehokkain keino turvata aineettoman kulttuuriperinnön säilyminen on varmistaa, että niiden osaajat välittävät tietonsa ja taitonsa nuoremmille sukupolville. Tämän lisäksi tallennetaan kulttuurista kertovia muistoesineitä, jotka toimivat esimerkkeinä ja malleina tuleville sukupolville. (UNESCO 2007 [viitattu 14.1.2009], UNESCO 2008 [viitattu 14.1.2009].)

Suurin osa tarvittavasta esineistöstä tehtiin sekä kaupungissa että maaseudulla 1800-luvun loppupuolelle asti kotona. Työtavat ja ammattitaito siirtyivät vanhemmilta lapsille. Myyntiin valmistettiin vain pieni määrä tavaraa, jotta saatiin lisäansiota. Käsityön varsinaisia ammattilaisia olivat ainoastaan sepät, suutarit ja räätälit, jotka ansio-työn ohella myös viljelivät maata. Kaupungissa järjestettiin jonkin verran käsityöope-

tusta ja varsinaiseksi käsityöammattilaiseksi pääsi menemällä oppipojaksi mestarille. Käsityöläisten määrä oli lailla säädelty. (Myllykoski 1990, 18-20.)

Käsityöläisen asema muuttui 1880-luvulla, kun elinkeinovapaus astui voimaan. Maa-seudulle ja kaupunkeihin syntyi pajoja ja verstaita. Ammattimainen käsityö alkoi koneellistua, ja teollistuminen pääsi vauhtiin. Perinteisen käsityön kilpailijaksi tulivat tehdastuotanto ja ulkomailta tuodut tavarat. Kotiteollisuustuotteita myytiin lähinnä toreilla, markkinoilla ja kiertelevien kaupustelijoiden välityksellä. Tehdastuotannon voimistumisesta seurasi se, että kotiteollisuutta alettiin pitää kannattamattomana. 1900-luvun alussa arvostettiin tehdastuotannon nopeutta, halpaa hintaa ja uusia tyyli-piirteitä, jotka tehdastuotanto mahdollisti. Suomeen rantautui ulkomaisen esimerkin mukaan huoli käsityön merkityksestä ja kansanperinteen tallautumisesta teollisuustuotannon jalkoihin. Sen vuoksi perustettiin erilaisia organisaatioita, joiden tehtävänä oli pitää yllä perinteistä tietotaitoa. (Heinänen 1990, 22-38.)

Sodan tuoma pula-aika 1940-luvulla muutti käsityöihin suhtautumista niin, että vanhat taidot ja työtavat nousivat entiseen arvoonsa. Ihmisiä kannustettiin keräämään raaka-aineita ja ravintoa luonnosta. Pula-aikana myös kotiteollisuusyhdistysten neuvontatyö muodostui tärkeäksi. (Strümer-Hiltunen 1990a, 41, 44.) Kuitenkin toisen maailman sodan jälkeen yhteiskunta muuttui nopeaa tahtia maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi, ja tämän muutoksen myötä käsityön arvo ammattina laski. Sen sijaan lisääntyneen vapaa-ajan myötä käsityöistä muodostui yleinen harrastus. (Strümer-Hiltunen 1990b, 50.) Käsityöt ovat vuosien mittaan muuttuneet määrältään pienemmiksi, puolivalmiiden töiden tekemiseksi. 1990-luvun alussa monia käsityöitä sai tilata käsityöpaketteina, valmiiksi leikattuine malleineen ja tarvikkeineen. Työt olivat usein valmiiksi suunniteltu. Kun aikaisemmin oli tarve tehdä hyödyllistä todelliseen tarpeeseen ja samalla toteuttaa itseään, 1990-luvulle tultaessa käsityön ja tekemisen tarvetta on herätelty lähinnä emootioihin ja innostavaan harrastukseen vedoten. (Tapper 1997, 70.)

Paikallisten yhteisöjen, niiden luonnollisen ympäristön ja kulttuurisen identiteetin välillä vallitsi ennen merkityksellinen suhde. Teollisuuden myötä tämä suhde on muut-

tunut vaikeasti hahmotettavaksi ja suhde on hiipunut. (De Cuéllar 1998, 229, 230.) Nykyaikana moni käyttöesine on tuotettu tuhansien kilometrien päässä itse kulutuspaikasta. Teollisuuden energiatehokkuutta on arvostettu usein enemmän kuin perinteistä osaamista. (UNESCO 2007 [viitattu 14.1.2009], UNESCO 2008 [viitattu 14.1.2009].)

Urbanisoitumisen myötä perinne rappeutuu ja tietotaidon siirto sukupolvelta toiselle katkeaa. Tämän myötä myös käsityötaitojen osaaminen vähenee, kun aiemmin itse tuotettuja tuotteita voidaan ostaa ammattilaisilta. Urbanisoitumisesta syntyy myös vastavuoroista halua palata ajassa taaksepäin, omille juurille. Käsityötuotteilla ja niihin liittyvillä tarinoilla voidaan tuoda osa menneisyydestä nykyelämään. Toisaalta urbanoin ja perinteen yhdistelmistä syntyy uusia ideoita. (Hallila & Kälviäinen 2005, 108, 109.) Urbanisoituneelle käsityöperinne voi tuoda mieleen lähinnä kesämökkeilyyn liittyvät asiat. Varsinaisten perinnetuotteiden ei välttämättä koeta sopivan kaupunkioloihin sopiviksi. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 38.) Siksi perinnettä voi ja on syytä uudistaa nykyaikaan sopivaksi. Perinteen hyödyntämisessä tulee muistaa, että miellyttävä perinne merkitsee erilaisia asioita eri ihmisille. Siihen vaikuttaa elämässä koetut asiat. Vanhat traditiot muuttuvat ajan ja tekijän mukana, eikä ole olemassa yhtä ainoaa oikeaa tradition ilmenemismuotoa. (Korkiakangas 1999, 157; Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 37, 42.)

Vanhusten asema ja kohtelu on ollut hyvin erilaista erilaisissa kulttuureissa. Yhteisöllisissä kulttuureissa, jotka ovat tyypillisiä aasialaisille ja afrikkalaisille kansoille, hyvä elämä rakentuu yhteisöllisyyden, perheen ja uskonnon kautta. Tällaisissa kulttuureissa ihminen määritellään usein vanhaksi, kun hänestä tulee isovanhempi. Tämä määrittely on sidoksissa asemaan perheessä eikä siihen vaikuta ikä tai toimintakyky. Näissä kulttuureissa vanhuksia ja esi-isiä on kunnioitettu länsimaista kulttuuria enemmän. Etenkin suullisen perinteeseen perustuvissa kulttuureissa vanhuksen kuolemaa on verrattu kirjaston tuhoutumiseen. (Sarvimäki 2008, 88, 89.) Teollistuneessa yhteiskunnassa ihminen voidaan määritellä vanhaksi kronologisen iän perusteella: vanhana pidetään henkilöä, joka saa eläkettä. (Virtanen 1991, 122). Länsimaisen, yksilö- ja autonomiakeskeisen käsityksen mukaan varsinainen vanheneminen, neljäs ikä, alkaa,

kun ihminen ei ole enää omatoiminen ja aktiivinen, ja kun hänen toimintakykynsä on heikentynyt niin, että riippuvuus kasvaa toisiin ihmisiin. Ikääntyvä itse määrittelee itsensä vanhaksi vasta, kun toimintakyky pettää. Yksilöllisistä tekijöistä riippuu, missä kronologisessa iässä tämä tapahtuu. Länsimaisten kulttuurin kuva vanhuudesta on suhteellisen kielteinen, eikä ikäihmisiä arvosteta kovinkaan paljon. Tästä johtuen ikääntyvät saattavat yrittää pysyä aktiivisina ja nuorekkaina mahdollisimman pitkään. (Sarvimäki 2008, 88.)

Suomalaisessa agraariyhteiskunnassa on kuitenkin liitoksia yhteisöllisen kulttuurin piirteisiin. Vaikka vanhuus oli jo tuolloin autonomia keskeisen käsityksen mukaan sidottuna itsestä huolehtimiseen, vanhuksilla oli suuri merkitys agraariyhteiskunnassa kokemusperäisen tiedon jakajina. Isovanhemmat toimivat usein lasten hoitajina, joten kansanperinne ikään kuin hyppäsi yhden sukupolven yli. (Virtanen 1991, 123.) Myös nykyaikana terveet ja toimintakykyiset eläkeläiset voivat auliimmin haluta käyttää lisääntyntä vapaa-aikaa lastensa ja lastenlastensa auttamiseen eri tavoin, esimerkiksi tarjoamalla lastenhoitoapua (Valtioneuvoston kanslia 2004, 16 [viitattu 20.1.2009]).

Nyky-yhteiskunnan suomalaisella ikääntyvällä väestöllä on paljon kirjaamatonta tietotaitoa, josta saattaisi olla hyötyä ja ennen kaikkea iloa tuleville sukupolville. Ikääntyvät ovat arvokasta henkistä pääomaa. Arkkiatri Pelkonen toteaaakin, että ”ehkä tässä teknologian kovassa vauhdissa ja yksipuolisen osaamisen maailmassa seniorikansalaisten kokemus ja näkemys nousevat vielä hopeiseen hohtoon”. (Pelkonen 2003, 4, 5). Ikäinstituutin mukaan henkisen kyvykkyyden ylläpitoon kuuluu yhtenä toimintana elämänviisauden jako nuoremmille sukupolville (Ikäinstituutti 2003, 45). Jopa hallitusohjelmassa on kirjattu erikseen johtoajatuksiksi sukupolvet ja rajat ylittävä ajattelu (Valtioneuvosto 2007a, 6 [Viitattu 17.1.2009]). Nyky-yhteiskunnassa itse tekemisellä on se merkitys, että on etuoikeutettu, jos saa jakaa taitoa eteenpäin (Kälviäinen 2005, 23). On ihmisiä, joilla on kutsumus opettaa tietojaan, taitojaan ja kokemuksiaan eteenpäin, ja yleensä eteenpäin välitettävät asiat koetaan arvokkaiksi (Melanko & Elo 2000, 11, 12). Mentoroinnin eli senioreilta nuoremmalle kokemusperäisen tiedon ja elämänviisauden onnistuneen välittymisen edellytys on avoin vuorovaikutussuhde, dialogi. Dialogissa pyritään uuden luomiseen keskinäisen kommunikoinnin kanssa.

Tavoitteena ei ole pelkästään saavuttaa yhteisymmärrys, vaan perustella omat näkemykset ja toimintatavat. Näin osallistujat selkeyttävät omaa ajatusmaailmaansa ja pyritään siihen, että tuodaan uusia näkökulmia asioiden käsittelyyn. (Nurminen 2004, 138.)

Ala-asteikäisillä lapsilla ja sitä nuoremmilla on yleensä jokin isovanhemmista elossa. Monilla on neljä isovanhempaa elossa. Biologisten isovanhempien lisäksi voi olla lasten vanhempien uusien liittojen kautta muodostuneita, adoption kautta muodostuneita tai sopimuksellisia isovanhempisuhteita. Sen sijaan monilla teini-ikäisillä on vain yksi isovanhempi. Lasten isovanhemmat ovat keskimääräisesti alle 60-vuotiaita, kun lastenlapset syntyvät. (Sinnemäki 2005, 9, 10 [viitattu 13.1.2009].) Isovanhemmuutta on toteutettu eräissä liikuntahankkeissa ilman biologista suhdetta, jossa isovanhemmuus- ja lastenlasten iässä olevia on saatettu yhteen liikunnan merkeissä (Valtioneuvoston kanslia 2004, 75 [viitattu 20.1.2009]). Tämänkaltaista yhteistoimintaa voi soveltaa myös kädentaitojen ja perinteiden opettamisessa. Isovanhemmuudesta voimaa -selvityksessä havaittiin, että yhteiskunta on kehittynyt niin nopeasti, että nuorilla ja heidän isovanhemmillaan on hyvin toisistaan poikkeavat tiedot ja taidot, mikä lisää sukupolvien välistä kuilua. Myös isovanhempien kasvatusrooli on vähentynyt. Tästä huolimatta kaikenikäiset lapsenlapset kokivat tärkeäksi mahdollisuuden keskusteluihin ja kokemusten vaihtoon isovanhempien kanssa. Yksi isovanhemmuuden näkökulma nuoriin on, että isovanhemmilla on hyvät mahdollisuudet vaikuttaa murrosikäisiin lastenlapsiinsa siinä elämänvaiheessa, kun nuoret kyseenalaistavat omien vanhempiensa auktoriteetin. Isovanhemmat itse kokevat haasteena perinteen siirtämisen, aikuisen lapsensa vanhempana olemisen, appivanhemmuuden, lastensa avio- ja avoerot, lapsenlapsen tapaamismahdollisuuden, oman ikääntymisen ja voimien vähenemisen ja pitkät välimatkat lapsenlapsiin. Yleisenä huolenaiheena oli, että isovanhempien erityisosaaminen katoaa ja sukupolvien väliset ketjut katkeavat. (Sinnemäki 2005, 6-8, 11 29,30 [viitattu 13.1.2009].)

Kokemukseen pohjautuvan tiedon merkitys on nyky-yhteiskunnassa vähenemässä. Perimätietoa ei juuri arvosteta, ja koulutus on korvannut lasten opettamisen. (Virtanen 1991, 101, 123.) Sukupolvelta toiselle periytyvän tietotaidon siirto eteenpäin on

muuttanut muotoaan 2000-luvulle tultaessa. Käsityötaito ei ole pakollinen taito elämästä selviytymiseen eikä taidon mittari, kuten se oli vielä 1900-luvun puolivälissä. Kädentaidoilla on kuitenkin arvo, joka liittyy siihen inhimilliseen pääomaan, joka sidotaan käsityöhön. (Hakala 2003, 69 [viitattu 21.1.2009].) Käsityötuotteen idea saat-
taa kytkeytyä tiettyihin perimätietoina kulkeviin tarinoihin kuten kansanomaisiin pa-
rannuskeinoihin ja uskomuksiin. Käsityötuotteisiin kuuluu usein kulttuuriperimä, joka
vaikuttaa myös hyvinvointiin; tuotteen käyttö- ja tekotapoihin liittyy tietynlaista tur-
vallisuuden ja tuttuuden tunnetta. (Kälviäinen 2005, 18.) Kulttuuriperinnön harrasta-
minen kehittää kulttuuriperinnön ymmärtämistä, ja tätä kautta lisää sen arvostusta.
Monipuolisen kulttuuritoiminnan avulla saadaan luotua rikas ja elävä kuva kulttuuri-
perinnöstä. Kun tutustutaan esi-isien esineistöön, rakennuksiin ja asuinympäristöihin,
voidaan ymmärtää myös heidän tapojaan ja elämäänsä. Nämä muistomerkit mennei-
syydestä rikastuttavat elämää. Tutustuminen käytöstä pois jääneisiin tavaroihin, esi-
neisiin ja rakennuksiin luo taustan ja vertailukohdan nykyisyydelle. (Melanko & Elo
2000, 16, 18.) Kansalaisten yhteisiä kulttuuriarvoja ja kulttuurisia juuria tuleekin ko-
rosta entistä enemmän olennaisena osana heidän identiteettiään ja kuulumistaan yh-
teiskuntaan (Euroopan neuvosto ja parlamentti 2006, 2 [viitattu 17.1.2009]).

Tulevaisuusnäkökulman kannalta on tärkeää pohtia yhä urbaanimpien ihmisten suh-
detta käsitöihin. Koko elämänsä kaupungissa asuneiden senioreiden käsityötoiminnan
muodot ovat kiinnostava haaste tulevaisuudessa. Myös käsityöläisen tulevaisuuden
rooli mietityttää: onko tulevaisuuden käsityöläinen taitojen välittäjä, perinteen siirtäjä,
luova taiteilija, hoitava terapeutti vai jotain muuta. Hyvinvoinnin tuotteistaminen voi
olla se keino, millä käsityölle saadaan arvostusta ja käsityötoiminnalle jatkuvuutta.
(Kälviäinen 2005, 23, 28.)

2.4 Hankkeita ikääntyvien kulttuuritoiminnasta ja hyvinvoinnista

Kasvava ikääntyvän väestön osuus ja toimintakyvyn lisäämisen tarve on ollut monen
senioreiden kulttuuritoimintaan liittyvien hankkeiden käynnistäjinä, sillä niillä pysty-
tään lisäämään yhteisöllisyyttä ja aktiivisuutta. Eläkeläisyhdistyksillä ja -järjestöillä
on merkittävä rooli ikääntyneille suunnattujen kulttuuri, virkistys- ja vapaa-

ajantoimintojen järjestämisessä. (von Branderburg, 2008, 13 [Viitattu 17.1.2009].) Seuraavaksi on esitelty joitain hankkeita, jotka liittyvät kulttuuritoimintojen kautta tapahtuvaan hyvinvoinnin lisäämiseen.

Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa (2006-2016) –hankkeen visiona on taiteen ja kulttuurin yhdistävä hyvinvointipolitiikka. Hanke selvittää taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksia arjen hyvinvoinnin edistäjinä. Hankkeeseen sisällytetään taloudellisen näkökulman lisäksi sosiaali- ja terveyspolitiikan sekä kulttuurin kysymykset. Tavoitteena on eri alojen asiantuntijuuden tuomista yhteen ja eri sektorirajojen ylittävä toiminta. (Kiasma 2007 [viitattu 17.1.2009].)

Vuonna 2005-2007 toteutettu Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista senioreille –hankkeessa tutkittiin taiteen ja kulttuurisen osallistumisen merkityksiä ja mahdollisuuksia ennaltaehkäisevässä ja kuntouttavassa vanhustyössä. Tavoitteena oli senioreiden kulttuurisen tasa-arvon ja osallisuuden lisääminen sekä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin edistäminen. Yhteistyötä tekivät muun muassa sosiaali-, terveys- ja kulttuuritoimi, sekä eläkeläisjärjestöt ja oppilaitokset. (Taipale 2008, 1-3, 8 [Viitattu 17.1.2009].)

“A review of evaluation in community-based art for health activity in the UK” –raportti sisältää selvityksen 64 projektista, jotka liittyvät taide- ja hyvinvointitoimintaan. Kohderyhmänä projektissa olivat muun muassa nuoret, ikääntyvät, mielenterveyspotilaat, vammaiset sekä seniorit ja nuoret yhdessä. Projektit sisälsivät monia näkökulmia hyvinvointiin, mutta ei juurikaan suoria tavoitteita vaikuttaa hyvinvoinnin kokemiseen. (Angus 2002, 1, 2 [Viitattu 17.1.2009].)

Vuonna 2002 Australialainen Community Cultural Development Board teetti tutkimuksen, jossa kerättiin käytännön esimerkkejä siitä, kuinka osallistavaa taidetta voidaan käyttää hyvinvoinnin lisäämiseksi yhteisöissä. Teemoina olivat terveys, ekologisesti kestävä kehitys, julkinen rakentaminen ja tilasuunnittelu, maaseudunelävöittäminen, yhteisön elinkelpoisuuden vahvistaminen, kansalaisten aktivoiminen sekä syrjäytymisen esto ja kulttuurinen monimuotoisuus. Konkreettisten kokeiluiden pohjalta saatiin tuloksia, että alueelliset yhteisölliset luovat prosessit voivat olla tehokkaita

keinoja tiedon, sitoutuneisuuden, sosiaalisen pääoman ja ekologisesti kestävä kehityksen edistämisessä. (Brown & Mills 2004, 4, 5 [Viitattu 17.1.2009].)

Turun ammattikorkeakoulun koordinoiman LUMO -hankkeen tavoitteena on kehittää luonnonmateriaaliosaamista. LUMO -hanke pyrkii herättämään kiinnostuksen ympäristöystävällisiin materiaaleihin ja valottamaan materiaalin elinkaarta viljelystä, kasvattamisesta ja keruusta käsittelyyn, jalostukseen, muokkaukseen ja säilyttämiseen. (LUMO -hanke a [viitattu 7.1.2009].) LUMO -esiselvityshankkeessa on selvitetty luonnonmateriaaliosaamista, tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ja olemassa olevia verkostoja. Siinä on myös huomioitu sekä alueellinen markkinakenttä, logistiset järjestelmät, organisoitumistarve ja toimintatapa. Yhteistyötä on suunnitteilla käsityöläisten ja kulttuuriorganisaatioiden kanssa. (Tiedote 14.8.2007: Turun AMK:n LUMO -hanke edistää luonnonmateriaalien käyttöä [viitattu 7.1.2009].) Perusteilla on myös luonnonmateriaalitietopankki, joka on osittain verkkopankki, osittain fyysinen. Verkosta olisi saatavilla mm. tuote- ja käyttötiedot luonnonmateriaaleista ja yhteystiedot niiden tuottajista. Fyysinen osa koostuu näytemateriaaleista ja materiaalivarastosta sekä henkilökohtaisesta opastuksesta ja kurssituksista. (Tiedote 14.8.2007: Turun AMK:n LUMO -hanke edistää luonnonmateriaalien käyttöä [viitattu 7.1.2009].) LUMO -hankkeessa noudatetaan kestävä kehityksen periaatteita ja pyritään toimimaan ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävällä tavalla (LUMO -hanke b [viitattu 7.1.2009]). LUMO pystyy tarjoamaan perinteisiä, paikallisia ja eettisiä vaihtoehtoja. Käsityötuotteiden materiaalin alkuperän tietäminen kytkeytyy vahvasti siihen kokemukseen, miten läheiseltä tuote tuntuu (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 38). Luonnonmateriaali terminä ei kuitenkaan tarkoita samaa kuin ekologinen tuote: esimerkiksi puuvilla voi olla suuri rasite luonnolle (Hakala 2003, 65 [viitattu 21.1.2009]).

3 KÄDENTAITOT JA MUISTELU VIRIKETOIMINTANA

3.1 Käsityö, taide ja taidekäsityö

Käsityö ei ole määritelmällisesti selvä asia. Käsityö on käytännöllistä ja aistimellista toimintaa, joka pohjautuu ihmisen kulttuurin kehitykseen. Nykyisen käsityön määritelmä syntyi teollisuuden alkaessa, kun varsinaisesta käsityöstä tuli teollisen tuotannon vastakohta. (Heikkinen 1997, 7.) Käsityö sanalla tarkoitetaan toimintaa, jossa ihminen muokkaa erilaisia materiaaleja käsityötekniikan keinoin, päämääränä valmis lopputuote. Yhdyssanan loppuosa, työ, viittaa siihen, että tekijänä on ihminen, sillä sanaa käytetään ainoastaan tietynlaisen ihmistoiminnan yhteydessä. Sana käsi puolestaan ilmaisee sitä, että materiaaleja muokataan konkreettisesti. Käsityö on siis materiaalin työstöä käsin. Käsityötekniikalla viitataan käsityövälineisiin, joita materiaalien muokauksessa tarvitaan käsin lisäksi. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 31, 54.) Kuvassa 1 on havainnollistettu eri materiaaleista käsin valmistettujen lopputuotteiden moninaisuutta.

Kuva 1. Käsitöiden moninaisuutta Ruusukorttelin kädentaitopajassa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto

Käsityö on vieraantunut elävästä elämästä ja luonnosta siitä huolimatta, että käsityöläiset itse ovat läheisesti kiinni luonnon ja elämän perusarvoissa. Käsityö on myös etääntynyt yhteiskunnasta, jossa se mielletään usein taiteeksi. Käsityö ei ole taidetta, vaan ensisijaisesti taitoa, joka on kiinteässä suhteessa arkeen ja työhön. Arkielämän, työn ja juhlien vaatimat esineet ja tarvekalut on vuosituhansia valmistettu käsin. Teollisuuden nopea kehitys on heikentänyt käsityön ja käsityöläisten asemaa yhteiskunnassa, ja taideteollisuuden ja kotiteollisuuden piirissä käsityö on siirtynyt taiteen suuntaan taidekäsityöksi, käsi- ja taideteollisuusyhdistyksiksi, artemaiksi ja artesaneiksi. Muutos on tuonut vieraita aspekteja käsityöhön. Käsityön idea objektiivisesta ja käyttäjakeskeisestä on muuttunut subjektiiviseksi, itsekeskeiseksi ilmaisuksi. Taiteessa ja taidekäsityössä lähtökohtana ovat yksilölliset ilmaisut ja kokemukset, jotka tehdään lähinnä omien ehtojen mukaan. (Periäinen 1997, 48-50.)

Käsityön päämääränä on tehdä toimivia ja esteettisiä tuotteita. Käsityön tekijät painottavat, että tuotteen käyttötarkoitus on suunnittelun lähtökohta (Hakala 2003, 53 [viitattu 21.1.2009]). Käsityö ei ole ainoastaan tarvekalujen ja työkalujen tekemistä, vaan käden ja sen lukemattomien taitojen ja tehtävien jalostamista. Aidossa käsityössä lopputuotteen käyttäjä sanelee ehdot ja käsityön tekijä toteuttaa ne osaamisensa rajoissa lisäten mukaan esteettisen puolen ja oman näkemyksensä. (Periäinen 1997, 48.) Käsityötoiminnasta on käytetty englanninkielistä termiä know-how. Se on suomennettu joko tieto-taidoksi tai taito-tiedoksi, eli tiedoksi siitä, miten jonkin esineen valmistaminen tapahtuu. Taito-tieto ei yksin riitä, vaan lisäksi on hallittava myös tieto siitä, miten esine täyttää erilaiset kulttuuriset, taloudelliset, teknologiset, ekologiset, esteettiset, ergonomiset, eettiset, juridiset ja sosiaaliset vaatimukset. Tätä kutsutaan termillä know-what. Kolmas termi, know-why, vastaa siihen, missä järjestyksessä edellä mainittuja asioita arvostetaan ja miksi. (Anttila 1997, 41.) Käsityössä yhdistyy luovuus, ongelmanratkaisutaidot, esteettisyys ja motoriset taidot (Kojonkoski-Rännäli 1995, 58).

Kaikki taide on kuitenkin aina käsityötä ja joitakin käsitöitä voidaan myös nimittää taiteeksi. Taiteen ja käsityön välillä ei ole mitään yleispätevää eroa, vaan kyse on lä-

hinnä kulttuurissa kulloinkin vallitsevista luokittelutavoista. Tämän päivän arkiset käsityöt voidaan nimetä taiteeksi tai taiteeksi luokiteltu voidaan luokitella käsityöksi myöhemmässä yhteiskunnan kehitysvaiheessa. (Kupiainen 2004, 31, 32.) Terapiaan ja tunteiden käsittelyyn käytetään hyväksi paljon erilaisia taiteen ja käsityön muotoja. Jos käsityöläinen ryhtyy tukemaan hyvinvointia taiteen keinoin, saattaa hän tarvita lisäkoulutusta tai taiteen asiantuntijoiden apua (Kälviäinen 2005, 24, 25).

3.2 Viriketoiminta

Viriketoimintakenttä koostuu muun muassa liikunnan eri muodoista, yhteislauluhetkistä, musiikista, tanssista, lukupiireistä, retkistä, tarinoinnista, kädentaidoista, teatterikäynneistä ja peleistä. (Vanhusten Ilona –projekti [viitattu 8.1.2009], Turun Seudun Alzheimer-yhdistys ry [viitattu 8.1.2009], Helsingin seniorisäätiö [viitattu 8.1.2009].) Ohjauspalveluita toteutetaan sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Käsitöiden harrastamisen tarpeeseen on yleensä vastanneet kansalaisopistot, käsityökeskukset ja harrastepiirit. Kolmannen sektorin toimijat keskittyvät niihin palvelualueisiin, joissa julkisen sektorin palveluissa on puutetta. Usein palvelutalojen viriketoiminta pyörii vapaaehtoisvoimin. Ikääntyneiden kädentaitojen palvelutarjonnassa miehille on suunnattu vähemmän toimintaa kuin naisille. Yhteiskunnassa on tarvetta kolmannen sektorin avulla tapahtuvaan palvelutoiminnan lisäämiseen. (Kontio 2005, 64, 68, 73.) Eri tahojen on pyrittävä luomaan uusia solidaarisuuden muotoja, jotka perustuvat sukupolvien väliseen keskinäiseen tukeen sekä taitojen ja kokemuksen siirtämiseen (Sinemäki 2005, 28 [viitattu 13.1.2009]).

Viriketoiminta on ohjattua toimintaa, joten ohjaajan rooli on tärkeässä asemassa. Ohjauspalvelujen tuottaminen on sosiaalista ja psykologista työtä, johon eivät kaikki käsityöläiset sovellu (Kälviäinen 2005, 29). Toistaiseksi kädentaitojen alue viriketoiminnassa on suppeahko, ja ohjaajien saama koulutus eri kädentaitotekniikoiden suhteen on usein puutteellista. Ohjaajan ja toiminnan sisällön on edistettävä luovuutta, innovatiivisuutta ja ryhmän myönteistä ilmapiiriä (Kontio 2005, 68).

Viriketoiminnalle on vaikeaa löytää yhtä määritelmää. Perinteinen viriketoiminta tarkoittaa lähinnä mielen virkistystä ja puuhastelua (Heimonen & Lomma, 2006, 30 [viitattu 7.1.2009]). Viriketoiminta käsitteenä tarkoittaa monenlaista toimintaa, mikä aktivoi muistia, havainnointia, keskittymistä ja aivotoimintaa sekä ylläpitää henkistä vireyttä. Viriketoiminnalla parannetaan henkisiä ja sosiaalisia kykyjä sekä mielialaa, ja pyritään ehkäisemään niiden ennenaikaista alenemista. Ennaltaehkäisevä toiminta luo edellytykset säilyttää toimintakyky myöhemmässä vaiheessa. Tärkeää on kuitenkin, että toiminta on ikääntyvälle itselle mieluisaa. (Ikäinstituutti 2003, 44.) Erilaisten kohderyhmien kohdalla on mietittävä, miten toiminta vastaa tarpeita, ja miten erityistarpeet huomioidaan (Kälviäinen 2005, 24). On myös oltava valinnanvapaus, osallistuuko toimintaan vai ei. Viriketoiminta luo parhaimmillaan myös hyvän mahdollisuuden sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Toiminta pyrkii luomaan aktiivisen toimijan, luo puitteet uusien haasteellisten asioiden kokeilemiseen sekä saa aikaan toimijassa pätevyyden tunteen. (Heimonen & Lomma, 2006, 30 [viitattu 7.1.2009].)

Viriketoiminta on osittain myös terapeutista. Terapeuttisessa käsityötuotteessa korostuu tekijälle tuotteen esteettisyys ja yksilöllisyys. Myös itse käsityön tekeminen alusta loppuun toimii terapeuttisena ja voimaannuttavana kokemuksena. Terapeuttinen ohjaaminen ei ole varsinaista terapiaa, vaan hyvinvointia lisäävää yhdessä tekemistä. Käsityöläinen voi toimia terapeuttisen toiminnan ohjaajana. (Kontio 2005, 66, 67).

3.3 Kädentaitojen merkityksellisyys viriketoiminnassa

Käsitöiden teko harrastuksena on lisääntynyt ikääntyvien keskuudessa. Vuonna 2002 käsitöitä harrasti 65-74 vuotiaista 70 % ja yli 75-vuotiaista 52 %. Käsityö harrastus on yleistynyt vuodesta 1981 vuodesta sekä 63-74 -vuotiailla että tätä vanhemmilla. (Tilastokeskus 2005 [viitattu 8.1.2009].) Näiden tilastojen valossa on hyvin perusteltua keskittyä nimenomaan kädentaitojen osuuteen viriketoiminnassa.

3.3.1 Käsityön kokeminen

Luovuus liittyy käsityöhön aina. Käsityö voi olla tekijälle itseilmaisun väline, se voi antaa tekijälleen tyydytystä, tai se voi olla vain keino viihtyä. Käsityöprosessissa yhdistyy sekä konkreettinen että psyykkinen toiminta. Työn suunnittelu ja työn kokeminen aktivoivat psyykkistä puolta. Luovassa toiminnassa arvellaan myös yhdistyvän esteettinen ilmaisu ja rentoutumisen vaikutukset. (Vähälä 2003, 12, 48.) Luova, henkinen pääoma säteilee positiivisia kerrannaisvaikutuksia toimintaympäristöön. Kulttuurisen ja taiteellisen luovuuden kerrannaisvaikutukset vahvistavat ja luovat uusia toimintamuotoja ja innovatiivisen tuotannollisen toiminnan mahdollisuuksia. (Opetusministeriö 2006, 9 [viitattu 17.1.2009].)

Käsityöläiset liittävät tuotteisiinsa kestävän kehityksen sekä elämän jatkuvuutta ja pysyvyyttä korostavia pitkiä tuotesuhteita. Koska käsityöt ovat teollisia tuotteita kalliimpia, niiden hankkijat sitoutuvat tuotteeseen eri tavalla ja käyttöaika pitenee. Myös tuotteen yksilöllisyys vaikuttaa tuotteeseen kiintymiseen. Omatekoisissa tuotteissa voi aistia samankaltaista sitoutumista. Kun on itse kerännyt materiaalit, suunnitellut ja laittanut omaa aikaansa yksilöllisen käsityön tekemiseen, muodostuu työhön vahva henkilökohtainen side. (Kälviäinen 2005, 17, 18, 23.)

Monet käsityön tekijöistä ovat sellaisia, joiden käsityöharrastus on alkanut lapsuudesta ja jatkunut jossain muodossa koko elämän. Iäkkäälle ihmiselle käsityöt voivat olla osa minuutta. (Linko 1997, 56.) Käsityö on myös merkittävä kulttuurimuoto ikääntyvien kohdalla. Käsitöitä on tehty eri tarpeita varten, ja tekemisessä on kiinnitetty huomiota tuloksen kauneuteen, estetiikkaan. Päivimaria Seppäsen Pro gradu -tutkielmassa ”Hyvää oloa vanhainkotiin arjen pienillä kulttuuriteoilla” vanhusten haastattelussa käsitöiden tekemisestä kerrottiin kovin vaatimattomasti, mutta kädentaitoja arvostaen, sillä vanhusten nuoruudessa käsitöitä tehtiin tarpeeseen. Kaupasta ei voinut ostaa tarvekaluja, vaan ne tehtiin itse. Käsitöiden teko oli jatkuvaa, eikä niitä pidetty samalla tavalla taiteena tai erikoisuutena kuin nykyään. Käsityöt olivat monelle omien tarpeiden tyydyttämistä, harrastus ja ammatti. Työ on ollut yhtä kuin harrastus, eikä agrariyhteiskunnassa tunnettu työn ja vapaa-ajan eroa. Varsinaiset harrastukset sen sijaan

olivat enemmän sosiaalista ajanvietettä ja hyvää oloa lisääviä tekijöitä. (Seppänen 2006, 38-42, 63 [viitattu 20.1.2009].) Kulttuuriset voimavarat ilmenevät ihmisen ympäristössä ja hänen valmistamissaan esineissä, joihin liittyy voimakkaasti perheeseen kuulumisen tunne ja tunne omasta merkityksellisyydestä (Opettajan verkkopalvelu [viitattu 6.1.2009]).

Käsityötuotteiden yksilöllisyys liittyy vahvasti oman identiteetin vahvistumiseen. Merkittäväksi koetuilla käsityötuotteilla on yleensä jonkinlainen yhteys ihmisen persoonaan. Käsityön tekijä korostaa käsityötuotteen laatua ja omaa ilmaisua, käyttäjä taas korostaa omaa identiteettiään ja sen rakentamista käsityötuote tukee. Käsityössä näkyy myös monella tapaa tekijän persoonallisuus ja omatekoisuuden jälki. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 37, 41.) Käsityöt, joissa näkyy kädenjälki ja yksilöllinen suunnittelu, koetaan inhimillisiksi toisin kuin tuotantolaitoksen sarjatuotanto työt. Läheisiksi ja tärkeiksi koetaan käsityöt, jotka liittyvät kodin miellyttävässä ympäristössä koettuihin hetkiin läheisten kanssa. Käsitöiden käyttö kattauksissa on samalla arvon osoitus vierasta kohtaan. Käsityötuotteen arvoa kohottaa tunne siitä, että tuote on tehty käyttäjälle henkilökohtaisesti ja se, että tuotteen tekijänä on ollut käyttäjälle tärkeä henkilö. Käsitöitä tehdään lahjaksi, kun halutaan osoittaa saajalle erityistä arvoa. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 37-41.) Tärkeät käsityötuotteet liittyvät lähisukulaisiin, ja sitä kautta tuotteisiin muodostuu tunneside. Tällaisia tuotteita vaalitaan osana omaa elämää ja suhdetta läheisiin. Käsityö voi myös muistuttaa perheen juurista. Omat juuret voivat näkyä käsitöissä esimerkiksi kotiseudulta peräisin olevana materiaalina tai suvussa kulkeneen perinteisen valmistustekniikan kautta. Kun jokin käsityö koetaan perinteisenä, on kyse nostalgiasta. Usein perinteisyys myös liitetään luonnon rauhan kokemiseen. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 38.) Traditio-naalisten tekniikoiden, materiaalien ja mallien käyttö onkin tärkeää monelle käsityöläiselle (Hakala 2003, 53 [viitattu 21.1.2009]).

Yksilölliseen käsityöhön liittyy myös kokemus, jossa käsityötuote näyttää erilaiselta eri päivinä ja eri kulmista katsottuna. Tuotteesta voi pitkällä aikavälillä löytää monia ulottuvuuksia, joten sen esteettisyys säilyy ja käyttöikä pitenee. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 36.) Esteettisyys on keskeinen arvo käsityössä. Esteettinen kokemus

voidaan saada kaikkien aistien kautta. Esteettinen kokemus voi syntyä myös käsityön teossa, kun työssä ja toiminnassa vallitsee tietoisuus ja tasapaino. (Anttila 1997, 41.)

Käsitöiden teko on palkitsevaa, tuo iloa ja virkistystä arkeen. Käsityö harrastuksena koetaan yleisesti rentouttavana vapaa-ajanviettomahdollisuutena ja sillä koetaan olevan jopa kasvatuksellisia vaikutuksia. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 41.) Luovuuden kehitys perustuu lapsella lapsen ja vanhemman väliseen vuorovaikutukseen (Opetusministeriö 2006, 8 [viitattu 17.1.2009]). Tästä näkökulmasta katsottuna sukupolvien rajat ylittävä luova toiminta kehittää nuoremman sukupolven luovuutta, ja tietojen välittäjä itse kokee saavansa arvostusta.

Käsitöiden tuottamien myönteisten elämysten ei tarvitse olla mullistavia. Onni voi syntyä yksinkertaisesti tilanteessa, jossa pitsinvirkkaus tuo työttömyysaikana myönteisiä tuntemuksia arkipäivään, ja taidon hallinta ja tekemisen synnyttämä hyvä mieli heijastuu läheisiinkin. (Linko 1997, 58.) Samankaltainen käsityöonni voi syntyä myös ikääntyneille täyttäessään vapaa-aikaansa kädentaidoilla etenkin, jos käsityön tekemiseen liitetään vielä sosiaalinen aspekti. Mielihyvää tuo myös luovan prosessin lopputuotteen onnistuminen, sillä se vahvistaa itsetuntoa ja luottamusta omiin kykyihin (Vähälä 2003, 52).

3.3.2 Luonnonmateriaalien kokeminen

Luonnonmateriaalit ovat olleet perustana käsityötuotteille, sillä ennen teollistumista ei synteettisiä materiaaleja ollut käytettävissä. Luonnonmateriaaleihin liitetään tiettyä materiaalin alkuperästä ja materiaalin käsittelyn vaikeudesta kumpuavaa arvostusta. Monilla luonnonmateriaaleilla on myös kulttuurillinen ulottuvuus, joka juontuu materiaalien perinteisestä hyödyntämisestä.

Luonnonmateriaaleilla tarkoitetaan sellaista materiaalia, jota voi kerätä luonnosta suoraan tai jota voi viljellä, esimerkkeinä ovat erilaiset kasvit ja maaperäaineokset. Luonnonmateriaaleihin luetaan myös eläinperäisiä materiaaleja, kuten nahka, luu ja villa.

Paikallisia luonnonmateriaaleja Varsinais-Suomessa ovat etenkin järviruoko, paju, villa ja savi. (LUMO –hanke a[viitattu 7.1.2009].)

Käsityötuotteen laatuun liittyy käsityön tekijän suhde materiaaliin, toisaalta materiaalin laatu liitetään myös käsityön laatuun. Käsityön tekijä oppii kokemuksen kautta työssään tuntemaan materiaalin vaatimat ehdot ja tuntemaan omat osaamisen ja kykenemisen rajat. Tästä seuraa käsityön tekijän kunnioituksen kasvu materiaalia kohtaan. Käsityöläinen voi sanoa kunnioittavansa materiaalia eli hän toimii materiaalin ehdoilla. Hyvä käsityön tekijä arvostaa materiaalin ominaisuuksia ja luonnetta, eikä työstä turhaan sitä sellaiseksi, joka on vastoin materiaalin luonnollista olotilaa. Tekstiilin ominaisuudet tulee jäädä tuotteeseen jäljelle ja aistittavaksi työstämisen jälkeenkin. Jos materiaalin ominaisuus on pehmeys, sen ominaisuutta enemmän tuodaan esiin kuin yritetään peitellä. Materiaalin arvostamiseen liittyy myös materiaalin säästeliäs käyttö: jokainen pala materiaalista pyritään ottamaan hyötykäyttöön, eikä mitään heitetä pois. Koska materiaali on peräisin luonnosta, lisääntyy samalla kunnioitus luontoa kohtaan. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 121; Hakala 2003, 63, 64 [viitattu 21.1.2009].)

Materiaalit ja käsityötuotteet voivat toimia elämysten tarjoajina (Kontio 2005, 66). Luonnonmateriaalin kautta syntyvä kosketus luontoon koetaan hyvin tärkeäksi. Luonnosta peräisin olevat materiaalit koetaan sopivan käsityötuotteisiin, sillä materiaaleilla koetaan olevan samoja ulottuvuuksia kuin tuotteella itsellään. Luonnonmateriaalit luovat positiivisen kokemuksen. Kokemukseen voi liittyä yhteys luontoon, ekologiset huolenaiheet, värityksen luonnonmukaisuus, puhtaus, yksinkertaisuus, rauha, lämmön tunne, uusiutuminen ja kasvu, materiaalin yksilöllisyys, kosketusaistin ja hajuaistin kautta aistittavat positiiviset ominaisuudet, terapeuttisuus ja suomalainen traditio. Käsityö stimuloi monia aisteja ja antaa siten tekijälleen monipuolisia kehollisia kokemuksia. Käsityötuote koetaan aidoksi, kun sillä on luonnollinen ulkonäkö ja tuttu alkuperä. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 36, 44-46.) Tämä käsityön aitous siis juontuu hyvin paljon kulttuurisesta taustasta ja on riippuvainen siitä, missä määrin koki itse on valmis hyväksymään perinteisen käsityötuotteessa tehdyt sovellukset nykypäivään sopivaksi.

Kivi koetaan yleensä kylmänä, painavana ja arvokkaana materiaalina, joka edustaa pysyvyyttä. Puu koetaan lämpimänä, turvallisena ja kotoisana materiaalina. Kudottua villaa pidetään yleisesti toimivana, käytännöllisenä ja moniulotteisena materiaalina. Villaan liitetään lämpö, pehmeys, kauneus ja tutuus. Toisaalta nämä ominaisuudet vähentyvät, jos kyseessä on teollisesti valmistettu tuote. Materiaalin alkuperän tunteminen ja materiaalin vaatima työmäärä nostivat sen arvostusta. (Joenpolvi, Kälviäinen, Mähönen & Junnila-Savolainen 2003, 24, 28-31, 37-40). Myös taito, jota materiaalin keruu luonnosta ja materiaalin esikäsittely vaatii, nostaa käsityön arvoa (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 44).

Luonnonmateriaali koetaan epäkäytännöllisemmäksi kuin keinomateriaali, mutta luonnonmateriaali valitaan, jos siihen on mahdollisuus (Joenpolvi ym. 2003, 48). Jotkin luonnonmateriaalit ovat myös vaikeita puhdistaa ja huoltaa, ja ne saattavat olla epämukavia käytössä. Negatiivisena asiana luonnonmateriaalien käytössä on nähty kasvien vahingoittaminen. Myös se on koettu negatiivisesti, että mielikuvat kestävästä tuotteista eivät ole toteutuneet. Siksi uudet synteettiset materiaalit pystyvät korvaamaan luonnonmateriaalit. Myös allergiat ja herkkyys materiaaleille oli rajoitteena luonnonmateriaalien käytölle. Jotkut jopa pitävät luonnonmateriaalien käyttöä paluuna kivikaudelle. (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 45.)

3.4 Muistelu

Ihmisen elämä ja kulttuuri perustuvat kykyyn muistaa. Muisteleminen on tärkeää oman tai lähisuvun menneisyyden haltuun ottamiseksi ja oman identiteetin lujittamiseksi. Muistellessa ihminen kokoaa elämästä kronologisen jatkumon, jonka kokee todelliseksi. (Korkiakangas 1999, 155.) Muistissa korostuu sosiaalisuus ja kollektiivisuus, sillä yksilönä muisteleminen on yhteisöstä riippuvainen. Yhteisö määrittelee ne suuntaviivat, mikä on muistelun kannalta kiinnostavaa. Perinteiden siirto sukupolvelta toiselle on yhteydessä siihen, millaisia asioita pidämme muistelun kannalta välttämättöminä tai siirtämisen kannalta mieluisina. Perinteiden ja muistojen välittämisellä pyrimme tietynlaisen jatkuvuuteen. Aiempien vuosikymmenten tapojen perinteistämi-

nen toisaalta kasvattaa myös niiden arvoa ja arvostusta. (Korkiakangas 1999, 156-164.)

Muistelu voidaan kokea myös negatiivisena. Menneisyyteen pakeneva muistelu ihannoi menneisyyttä kritiikittömästi ja paheksuu nykyelämää. Menneisyyteen lukkiutuvassa muistelussa puolestaan keskitytään epäonnistumisiin ja katkeruuteen. Tärkeää tällöin on avartaa näkökulmaa. Menneen elämän ongelmakohtiin ei tulisi jumiutua, vaan lähestyä ongelmia ratkaisukeskeisesti: riittää se, että on tehnyt olosuhteisiin nähden parhaansa ja on voinut tuntea vaikeuksista huolimatta elämän jatkuneen eteenpäin. (Read 2008, 238.)

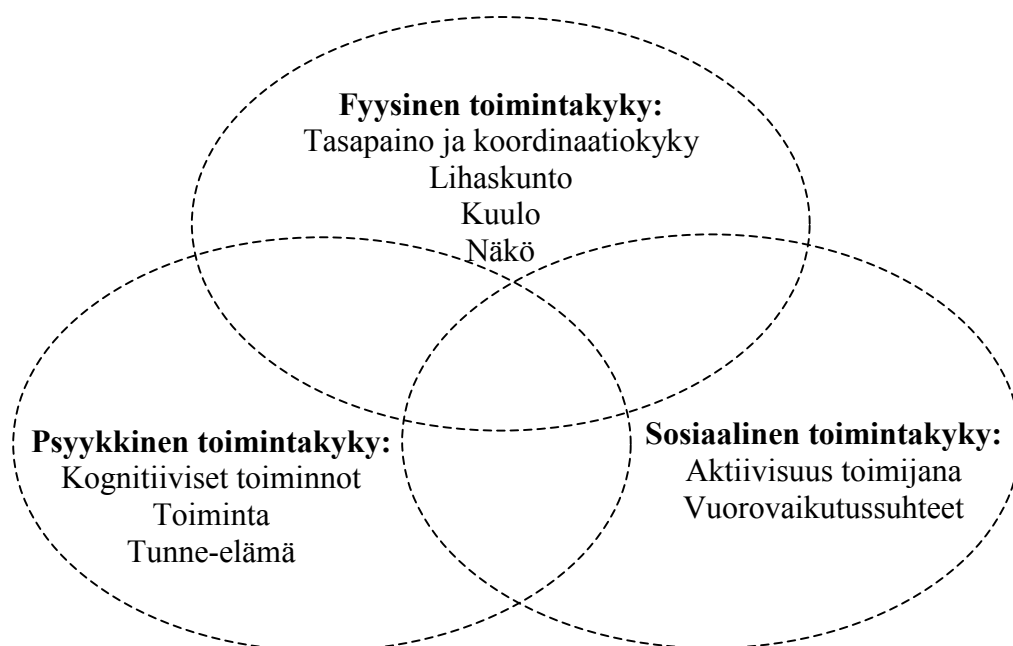
Positiivinen asenne ja aktiivisuus lisäävät elämän mielekkyyttä. Vanhenemisen myötä tulee eteen kuitenkin erilaisia haittoja, jotka hidastavat ja jopa estävät tekemistä sekä osallistumista. Tämä puolestaan voi vaikuttaa ikääntyvän sosiaalisiin kontakteihin ja mielialaan. Iän tuomat muutokset siis heijastuvat monille elämän osa-alueille.

3.5 Kädentaitotoiminnassa huomioitavat iän tuomat muutokset

Toimintakyky heikkenee asteittain iän lisääntyessä. Perustoiminnoista selviytyminen alkaa heiketä huomattavasti 75 vuoden jälkeen. Toimintakyky saattaa myös hetkellisesti heikentyä erilaisten sairauksien, sosiaalisten tai psyykkisten tekijöiden vuoksi.

Toimintakyky jaetaan tavallisesti sosiaaliseen, psyykkiseen ja fyysiseen toimintakykyyn, ja näiden välillä vallitsee kiinteä vuorovaikutus. Ruokavaliolla, liikunnalla ja elämäntavoilla voi vaikuttaa toimintakykyyn. (Eloranta & Punkanen 2008, 9, 10, 18, 42.) Toimintakyvyn osa-alueet on havainnollistettu kuviossa 1 ja osa-alueet kuvataan tarkemmin omissa kappaleissaan.

Kuvio 1. Toimintakyvyn osa-alueet

3.5.1 Sosiaalinen toimintakyky

Sosiaaliseen toimintakykyyn sisältyy se, miten hyvin ihminen selviytyy arjen päivittäisistä toiminnoista, ja missä määrin hän pystyy elämään tasapainoista ja sisältörikasta elämää. Sosiaalisen toimintakyvyn voi jakaa kahteen osa-alueeseen: ihminen aktiivisena toimijana ja ihminen vuorovaikutussuhteissa. Sosiaalista toimintakykyä määrittävät suhteet omaisiin ja ystäviin, vastuu läheisistä, harrastukset, sosiaalisten suhteiden sujuvuus ja osallistuminen. Lisäksi tärkeänä osa-alueena on elämän mielekkyyden kokeminen. Sosiaalinen toimintakyky edellyttää myös fyysistä ja psyykkistä toimintakykyä. Vanhetessa ihmisen aktiivisuus usein vähenee terveydellisistä tai muista ympäristöstä johtuvista syistä. Sosiaalisten kanssakäymisten vähentyminen ja yksinolo voivat alentaa ikääntyvän mielentilaa. Tällöin on pyrittävä luomaan sosiaalista verkostoa ja viriketoimintaa. Vuorovaikutustaidot eivät huonone iän myötä, vaan saattavat jopa parantua, sillä iän tuoma kokemus auttavat selviytymään sosiaalisista tilanteista. (Ikäinstituutti 2003, 44; Eloranta & Punkanen 2008, 16, 17.) Urbanisoituminen on yhtenä syynä yhteisöllisyyden vähenemiseen, ja sitä myöten tarve yhteisöllisiin palveluihin on kasvanut (Hallila & Kälviäinen 2005, 108). Yhteisöllinen tekeminen on yksi tärkeä osa-alue hyvinvointipalvelutoiminnassa ja sosiaalisen toimintakyvyn ylläpidossa (Kälviäinen 2005, 24).

Perhe on yksi vanhin ja yleisin instituutio. Suomen lainsäädäntö velvoittaa vanhempia tai huoltajia pitämään huolta lapsista tiettyyn ikään asti. Aikaisemmin myös isovanhemmilla oli oikeuksia ja velvollisuuksia lapsenlapsiinsa ja aikuisiin lapsiinsa. Omista vanhemmista ja isovanhemmista huolehtiminen on olemassa Suomessa edelleen sukulaisuuteen kuuluvana moraalisenä velvollisuutena. (Marin 2008, 64, 71.) Tällaiset sosiaaliverkostot tukevat selviytymistä sosiaalisissa haasteissa. Perheeseen, sukulaisiin ja ystäviin kohdistuvat epämuodolliset sosiaaliset suhteet ovat niin sanottua primaarista kiintymystä. Perheen ja suvun muodostamat verkostot ovat monesti henkilöityneitä, eikä niitä ole helppo korvata. Etenkin sisarukset, lapset ja lapsenlapset koetaan erityisen tärkeiksi. Ikääntyessä, kun elämän aikana luodut muut suhteet vähenevät, juuri perhesiteet tulevat tärkeiksi tuttuuden ja niiden moraalisesti sitovan luonteensa vuoksi. Muodolliset suhteet sen sijaan perustuvat toissijaiseen kiintymykseen, joka on läsnä usein virallisesti rakennetuissa verkoissa, jossa autettavan vastapuolet ovat mukana virkansa ja asiantuntemuksensa takia. Kun sosiaalisia verkkoja ajatellaan ihmisen turvaverkkoina, verkon jäsenien vieraus toisilleen muodostaa ongelman. Näiden verkkojen vieraat ovat helposti korvattavia toisilla vierailia. (Eloranta & Punkanen 2008, 17; Marin 2008, 73, 74.)

3.5.2 Psyykinen toimintakyky

Keskeisenä alueena psyykkisessä toimintakyvyssä on kognitiiviset eli tiedonkäsitteilyssä tarvittavat toiminnot. Näitä ovat mm. havainto- ja muistitoiminnot, oppiminen, ajattelu, ongelmanratkaisu ja päätöksenteko. Psyykkisen toimintakyvyn voi jakaa kolmeen alueeseen: toimintaan, tunne-elämään ja ajatteluun. Näiden osien hyvä hallinta on hyvää psyykkistä toimintakykyä. Psyykinen toimintakyky kuvaa sitä, miten hyvin henkiset voimavarat riittävät arjen ja elämän kriisitilanteiden haasteissa. Psyykinen hyvinvointi ja mielenterveys koostuvat realiteettien tajusta, elämänhallinnan kokemisesta, optimismista, tyytyväisyydestä elämään, sosiaalisesta taitavuudesta, itsetuottamuksesta ja toiminnallisuudesta. (Eloranta & Punkanen 2008, 12-15.)

Psyykkinen toimintakyky on vahvasti yhteydessä minäkuvaan. Jo lapsena koetut onnistumisen ja hyväksynnän tunteet vaikuttavat henkilön minäkuvaan, samoin se, mitä henkilö kokee saaneensa aikaan elämässään. Jotta ihminen hyväksyy itsensä, hän tarvitsee itseluottamusta. Vanhetessa yksilön sosiaalisuus vähenee, ja sen myötä minäkuva saattaa heiketä. Tähän vaikuttaa myös vanhuutta aliarvioiva kulttuuri sekä ikääntymiseen liittyvät minäkuvaan horjuttavat tapahtumat, kuten eläkkeelle jääminen, kehon fyysisten toimintojen heikkeneminen ja huono terveyden tila sekä lisääntynyt avun tarve. Psyykkistä toimintakykyä puolestaan vahvistaa tietoisuus omista voimavaroista ja oman elämänhallinnan tunne. (Eloranta & Punkanen 2008, 13, 14.) Omanarvontunto syntyy, kun yksilöllä on mahdollisuus tehdä niitä asioita, joita hän itse pitää tärkeinä. Edellytys arvostukselle ja hyväksynnän kokemiselle edellyttävät, että yksilö huomioidaan ainutlaatuisena, hän saa osakseen kunnioitusta, hänellä on mahdollisuus osallistua erilaisiin toimintoihin sekä vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin. (Seppänen 2006, 52 [viitattu 20.1.2009].) Ohjattu viriketoiminta tukee juuri yksilön mahdollisuutta valita itselleen sellaista tekemistä, jota pitää merkittävänä.

Muisti on ihmisen psyykkisistä toiminnoista keskeisimpiä. Muisti voidaan jakaa lyhytkestoiseen muistiin, pitkäkestoiseen muistiin ja toimintatapamuistiin. Lyhytkestoinen muisti vastaa tiedon väliaikaisesta tallentamisesta. Pitkäkestoisesta muistista voidaan palauttaa mieleen asioita ja tietoja. Toimintatapamuisti vastaa arkipäivän rutiinisista taidoista. Jos muisti heikkenee, myös oppiminen hankaloituu. Vanhenemisen myötä muisti heikkenee jonkin verran, mutta yleensä se ei vaikuta päivittäisistä toiminnoista selviämiseen. Lyhytkestoinen työmuisti ja pitkäkestoinen tapahtumamuisti heikkenevät sen sijaan jo melko varhaisessa vaiheessa aikuisiällä. Nämä muistilajit ovat tärkeitä etenkin oppimisprosesseissa. Muisti on myös hyvin altis vaikutuksille, esimerkiksi kipu, väsymys, stressi ja erilaiset tunnetilat voivat heikentää sitä. Merkittävää on myös muistin, oppimisen ja muiden kognitiivisten toimintojen hidastuminen, johon vaikuttaa keskushermoston toiminnan hidastuminen. Muistihäiriöt ovat tyypillisiä iäkkäille ihmisille. Dementia on yksi muistihäiriön ilmenemismuodoista. Dementiaa sairastavia ei voida kuitenkaan tarkastella yhtenä ryhmänä, sillä dementiaoireiston taustalla on eri sairauksia ja elämäntilanteet vaihtelevat. (Eloranta & Punkanen 2008, 15, 123; Suutama 2008, 193-202.)

Käsitykset muistin ja oppimisen muutoksista vanhenemisen myötä eivät ole täysin yhdenmukaista. Oppiminen ei myöskään ole suoraan verrannollinen muistiin, sillä oppiminen käsittää myös tiedon ymmärtämisen ja sen suhteuttamisen aiemmin opittuun tai koettuun. (Suutama 2008, 192.) Oppimisella tarkoitetaan tietoon tai omakohtaiseen kokemukseen perustuvia käyttäytymismuutoksia, joiden ensisijainen tarkoitus on edistää uusiin tilanteisiin sopeutumista (Akila & Sallinen 2001 [viitattu 20.1.2009]). Ensimmäiset kognitiiviset muutokset ilmenevät yleensä uuden oppimisessa ja suoritushopeutta vaativissa tehtävissä. Keskustoiminnan toiminnan hidastumisesta johtuen ikääntymiseen liittyy tarkkaavaisuuden ja keskittymiskyvyn heikkenemistä, jotka ilmenevät nopeaa reagoitua tai suoritusta vaativissa tehtävissä. Tämän vuoksi opetus-tilanteissa on oltava riittävästi aikaa, jolloin suoritukset voivat olla edelleen hyviä. Olemassa olevaan tiedon soveltamisessa muutokset ilmaantuvat suhteellisen myöhään, vasta yli 70-vuoden iässä. (Eloranta & Punkanen 2008, 15.) Normaali ikääntyminen ei kadota opittuja tietoja muistista, vaan tietojen palauttaminen mieleen vaikeutuu ikääntymisen myötä. Toimintakyvyn kannalta on keskeistä, että oppimiskokemuksia kertyy läpi elämän. (Akila & Sallinen 2001 [viitattu 20.1.2009].)

Yleensä oppiminen käsitetään niin sanottujen muodollisen koulutuksen kautta tapahtuvaksi, mutta elinikäinen oppiminen sisältää niin virallisen kuin epävirallisen koulutuksen, ei-todistus tai –tutkintotavoitteisen oppimisen, itseopiskelun, kokemuseräisen ja satunnaisten arkioppimisen eri yhteyksissä läpi koko yksilön elämän kulun. Suurin ja merkittävin osa oppimisesta tapahtuukin virallisen koulutuksen ulkopuolella. Elinikäisessä oppimisessa korostuu ihmisen oma aktiivisuus, osallistuva vaikuttaminen ja vastuunotto omasta tulevaisuudesta. Elinikäinen oppiminen korostuu nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa, jossa on sopeuduttava nopeasti kehittyvään tekniikkaan. Elinikäinen oppiminen on myös nähty välineenä, jolla voidaan tavoittaa aktiivinen ikääntyminen ja jolla voidaan vaikuttaa oman elämän hallinnan kokemiseen. Ikääntyvien opintoharrastuksia on jarruttanut se, että osallistumisedellytykset ovat suhteellisen huonot iäkkäiden heikon pohjakoulutuksen vuoksi, ja toisaalta stereotypiat iän heikentävistä vaikutuksista oppimiskykyyn. Myös palvelujen kohdentaminen ikääntyvälle väestölle ei ole täysin onnistunut. Eläkeikäisiltä puuttuu oppimiskulttuuri, joka

liittäisi uudet ikääntyvät siihen luonnostaan. On kuitenkin havaittavissa, että tulevaisuudessa ikäneutraalimpi ajattelu on valloillaan, jolloin asenne on myönteisempi ikääntyneiden oppimista kohtaan ja myös ikääntyneiden oma motiivi oppia ja koulutautua on korkeammalla. Eläkeläisten opiskelutavoitteet tähtäävät useissa maissa vapaa-ajan mielekkääseen tekemiseen, sosiaalisiin kontakteihin, itsensä toteuttamiseen ja elämän rikastuttamiseen. Riittävä aika, ympäristön häiriöttömyys ja turhan sirpale-tiedon karsiminen tekevät oppimisesta helpompaa. (Akila & Sallinen 2001 [viitattu 20.1.2009]; Tikkanen 2008, 501-512.)

Viisauden omaksuminen vaatii opastusta, aikaa ja elämäkokemusta, siksi se liitetään usein vanhuuteen. Viisautta on pidetty yhtenä harvoista ominaisuuksista, joka kehittyy ihmisen ikääntyessä. Ihmiset myös yhdistävät arki ajattelussa viisauden korkeaan ikään. (Ruoppila 2008, 204.) Intuitiota, eli sisäistä tunnetta, kutsutaan myös hiljaiseksi tiedoksi. Hiljaisessa tiedossa on kysymys kokonaisvaltaisesta käytännöntiedosta. Se syntyy pitkäaikaisesta kokemuksesta, epäonnistumisista ja oppimisista, joiden kautta onnistunut käytännön toiminta muodostuu. Hiljainen tieto on siis elämänviisautta. (Nurminen 2004, 133-135, 139.) Viisaudessa ja älykkyydessä on keskinäinen riippuvuus, sillä viisaissa ratkaisuissa tarvitaan älykkyyttä. Sen sijaan viisauden yhteyttä luovuuteen ei ole havaittu. Luovuus on viisautta vahvemmin sidoksissa oman osaamisalan asiantuntijuuteen. Sen sijaan näillä on yhteisiä piirteitä, kuten ristiriitojen sieto, tunne-elämän tasapaino, sitkeys ratkaisun etsinnässä sekä avoimuus uuden oppimiselle. (Ruoppila 2008, 209, 210.)

Aivoille on hyväksi mielekäs toiminta, virikkeellisyys ja hyvät sosiaaliset suhteet (Alzheimer-keskusliitto ry 2003, 6). Kaikki toiminta, mikä rasittaa muistia ja aivoja myös vahvistaa niitä. Paras keino säilyttää muisti ja oppimiskyky on käyttää kykyjään, taitojaan ja lahjojaan niin paljon kuin mahdollista. (Ikäinstituutti 2003, 44.) Muistia tulisikin harjoittaa kaikissa ikävaiheissa ja elämäntilanteissa, ja se puolestaan on paljon riippuvainen ihmisen motivaatiosta (Suutama 2008, 201, 202). Monissa luovaan toimintaan perustuvissa terapeuttisissa hoitomuodoissa perusteluina on juuri se, että luova toiminta aktivoi aivotoimintaa (Vähälä 2003, 97).

3.5.3 Fyysinen toimintakyky

Vanhenemisen myötä elimistön toimintakyky heikkenee ja sairauksien vastustuskyky huonontuu, mutta nämä fysiologisten muutokset tapahtuvat yksilöllisessä vauhdissa. Melkein kaikissa aisteissa tapahtuu ikääntymiseen liittyviä muutoksia. Fyysiseen toimintakykyyn pystytään vaikuttamaan paljon liikunnan ja oikeanlaisen ravitsemuksen kautta. (Eloranta & Punkanen 2008, 10, 11, 42.)

Iän myötä lihasten koko pienenee ja lihas- ja liikehermosolujen hermotus heikkenee. Tämä aiheuttaa lihasvoiman alenemista. Lihasvoima on voimakkaimmillaan noin 20-30 ikävuosina ja alkaa heikentyä noin yhden prosentin vuotuista vauhtia 50 ikävuoden jälkeen. Iän lisääntyessä myös heikkeneminen nopeutuu. 65-vuotiaasta eteenpäin lihasvoima heikkenee jopa kaksi prosenttia vuosittain. Osa heikkenemisestä liittyy sairauksiin, osa muissa elinjärjestelmissä tapahtuviin vanhenemisprosesseihin ja hormonaalisiin muutoksiin. (Rantanen, Sipilä & Tiainen 2008, 110-113, 118.) Myös huono tasapaino ja liikkeen koordinaatio ovat iäkkäälle ihmisille tyypillisiä. Tasapainon heikkenemiseen vaikuttaa mm. iän tuomat muutokset sisäkorvan tasapainoelimessä ja lihasvoiman sekä näön huonontuminen. Myös muissa kehon aistinreseptoreiden toiminnassa tapahtuu rappeutumista. Monet sairaudet, kuten Parkinsonin tauti ja diabetes, ja niihin käytettävät lääkitykset vaikuttavat tasapainon hallintaan. (Era, Pajala & Sihvonen 2008, 137-139.)

Kuulon heikkeneminen alkaa korkeista äänistä. Myöhemmässä vaikeutuu myös puheen kuuleminen. (Kuulonhuoltoliitto ry 2003, 10.) Kuuloaisti mielletään kommunikatioaistiksi. Kuuloa tarvitaan vastaanottamaan puhetta ja myös oman puheen säätelyyn. Kuulon heikkeneminen on fyysinen tapahtuma, mutta se koetaan enemmän sosiaalisenä vaikeutena. Se voi luoda turhautumista niin huonokuuloiselle kuin vastakommunikoidjallekin. (Huttunen & Sorri 2008, 158-163.) Kuulolla on vaikutusta ihmisten välisen viestinnän lisäksi viihtyvyyteen, turvallisuuteen ja ympäristön havaitsemiseen. Kuuloaistin kautta välittyvät monet elämykset kuten luonnonäänet ja musiikki. Huonokuuloisuuteen on olemassa kuulokojeita, jotka eivät palauta kuuloa, mutta helpottavat kuulemistä. (Eloranta & Punkanen 2008, 82.) Huonokuuloisuus tu-

lisi huomioida kädentaitotoiminnassa niin, että ohjeet artikuloidaan selkeästi ja kuuluvasti. On myös oltava aikaa selittää kädestä pitäen ohjeet huonokuuloiselle. Ohjeet on aina oltava myös visuaalisessa muodossa. Hyvä valaistus lisää elekielen havainnointia ja huulioluvun mahdollisuutta. Kuuroille on hyvä olla viittomakielen avustaja, jotta kommunikointi muiden kanssa on mahdollista, eikä kuuro jää sosiaalisesti eristyksiin. Julkisissa tiloissa saattaa esiintyä hälyä ja kaikumista, jotka vaikeuttavat erityisesti kuulokojeen käyttäjien kuulemista (Eloranta & Punkanen 2008, 86). Kuulonhuoltoliitto ry on antanut taulukossa 1 olevan ohjeistuksen, kun keskustelukumppanina on kuulorajoitteinen tai kun ei itse kuule hyvin.

Taulukko 1. Ohjeita keskustelutilanteeseen, jossa toisena osapuolena on kuulorajoitteinen

<p>Kun keskustelukumppani ei kuule hyvin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kiinnitä huomio itseesi ennen kuin ala puhua ja aloita puhe vasta kun sinut on huomattu. • Huomioi, että taustamelu vaikeuttaa kuulemistasi. • Huolehdi valon kohdistumisesta kasvoillesi niin, ettei se häikäise kuuntelijaa. • Puhu sopivalta etäisyydeltä ja korkeudelta, jotta suun liikkeet näkyvät hyvin. • Älä puhu pää alas painettuna. • Älä peitä suutasi kun puhut. • Puhu rauhallisesti ja selkeästi. • Puhu kuuluvasti, mutta älä huuda. Etenkin kuulokojeen vahvistamana voimakas ääni särkyy, eikä puheesta saa selvää. • Varmista, että keskustelukumppani pysyy mukana keskustelussa. • Toista asia tarvittaessa ja oikaise väärinkäsitykset heti. • Selvennä asiaasi tarvittaessa kirjoittamalla. • Ilme tai ele voi kertoa enemmän kuin kymmenen sanaa. 	<p>Kun itse ei kuule hyvin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakeudu paikkaan mistä näet hyvin puhujan kasvot ja missä ei ole taustamelua. • Katso puhujaa, älä käännä katsetta pois ennen kuin hän on lopettanut. • Ajattele koko tilannetta, jotta saat tukea puheen ymmärtämiselle; katso kasvojen ilmeitä, seuraa huuliota ja pidä mielessä keskustelun aihe. • Käytä kuulokojetta tai muita kuulonapuvälineitä. • Toista tarvittaessa sanat joista sait selvää. Tämä auttaa puhujaa ymmärtämään mitä olet kuullut ja mitä hänen pitää toistaa. • Kerro, jos et saa selvää kaikesta. • Kysy epävarmaksi jääneitä asioita. • Vaikuta kuunteluolosuhteisiin esimerkiksi sulkemalla häiritsevä radio tai televisio. • Kerro muille miten huomioida kuulovamma kommunikointitilanteessa ja miten huulioluku helpottuu. <p>(Kuulonhuoltoliitto ry 2006, 8 [Viitattu 15.1.2009].)</p>
--	---

Tavallisin iän tuoma näkötoiminnan muutos on niin kutsuttu ikänäköisyys eli lähelle tarkentaminen vaikeutuu. Ikänäköisyys alkaa häiritä lähelle katselua noin 45-vuoden ikäisenä. Kaukotaittoisilla hieman aikaisemmin kuin lievästi likinäköisillä. Tämän kaltaisia näköongelmia pystytään kompensoimaan helposti silmälaseilla. Myös monet sairaudet vaikuttavat näkökykyyn. (Hyvärinen 2008, 171.) Iän myötä myös häikäistymisen kokemus ja hämärässä näkemiseen tarvittava aika lisääntyvät. Myös värien, etenkin sinisen, ja kontrastien erottaminen vaikeutuvat. (Eloranta & Punkanen 2008, 11.) Taulukossa 2 on esitetty, miten heikosti näkevä huomioidaan.

Taulukko 2. Näkörajoitteisen huomioiminen

Heikkonäköisen huomioiminen:

- Tervehdi sanoin
- Puhuttele tuttua ihmistä nimellä.
- Kun puhut, asetu niin että kasvosi ovat näkyvissä.
- Huolehdi riittävästä valaistuksesta häikäistymistä välttäen.
- Kosketa kevyesti puhuttavaa käsivarteen, jotta hän tietää sinun puhuvan hänelle.
- Käytä neuvoessa täsmällisiä ilmaisuja, kuten oikealla, vasemmalla jne.
- Opastaessa tarjoa kyynärvartesi ja kulje puoli askelta edellä.
- Kerro, jos olet poistumassa paikalta, jotta seuralainen tietää sinun poistuvan.
- Havainnollista suuntia kellotaululla, esim. olkea kello viidessä, villaa kello yhdeksässä.

(Eloranta & Punkanen 2008, 94, 95.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS JA MENETELMÄT

4.1 Tutkimustehtävä

Työn tarkoituksena on selvittää, minkälaisia asioita tulisi huomioida ikääntyvien kädentaitoihin liittyvässä viriketoiminnassa sekä ohjaajan että senioreiden itsensä näkökulmasta. Tutkimustehtävänä on, miten ikääntyvien kädentaitoviriketoiminnassa ote-

taan huomioon iän tuomat fyysiset, sosiaaliset ja psyykkiset rajoitteet, ja miten niihin tulisi vastata kädentaitoihin liittyvässä viriketoiminnassa. Lisäksi on tarkoitus selvittää viriketoiminnan ohjaajilta ja senioreilta, voidaanko lisätä vanhemman sukupolven ja nuoremman sukupolven välistä kanssakäymistä ja perinteisen tietotaidon siirtoa viriketoiminnan puitteissa, ja onko tähän ylipäättänsä halukkuutta.

Työn rajaavaksi tekijäksi tuli luonnonmateriaaleilla tehtävä kädentaitotoiminta. Yhtenä selvityskohteena on eri luonnonmateriaalien ja niihin liittyvien työtapojen soveltuminen ikääntyvien viriketoimintaan. Toisena rajaavana tekijänä on se, että tutkimuksessa tarkastellaan ainoastaan vanhemman ikäpolven näkökannalta. Jotta sukupolvien välistä kuilua voitaisiin kaventaa, ja yhteistyömuotoja löytää, tulisi myös nuoremman sukupolven intresseistä tehdä vastaavanlainen tutkimus.

4.2 Tutkimusmenetelmät ja tutkimuksen kulku

Tutkimuslajina on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus, jonka tavoitteena on ymmärtää tutkimuskohdetta tai ilmiötä. Kvalitatiivinen tutkimus perustuu todellisen elämän kuvaamiseen, jota pyritään tutkimaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Tutkimussuunnitelman muotoutuminen tapahtuu tutkimuksen edessä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ei kykene irtautumaan kokonaan omista arvolähtökohdista, joten täysi objektiivisuus ei ole tutkimuksessa saavutettavissa. (Hirsijärvi, Remes & Sajavaara 2000, 161, 165).

Opinnäytetyön tekoon ryhdyttiin tutustumalla etukäteen tutkimuksiin ja aiheeseen liittyvään materiaaliin, jotta saatiin hahmoteltua mahdollisimman kattava ja selkeä kuva ikääntymisen tuomista haasteista. Ensin tutustuttiin lähinnä ikääntymistä koskeviin perusteoksiin, ja niistä laajennettiin tutkimuksiin ja spesifimpiin aineistoihin. Lähteiksi pyrittiin valitsemaan aikaisempia tutkimuksia ja sellaista alan kirjallisuutta, jonka kirjoittajat ovat olleet alalla pitkään. Tämän lisäksi käytettiin materiaalina myös opinnäytetöitä, joissa on esitetty lähteiden valintaperusteluita ja huomioitu lähdekritiikki. Informaatiota etsittiin lisäksi hyvin tunnetuilta, arvovaltaisilta tahoilta, jotka koettiin luotettaviksi. Lähdekritiikkiin liittyy lähteiden valinnan kriittisyyden lisäksi myös

lähteiden tulkitseminen (Hirsijärvi ym. 2000, 105). Sen vuoksi eri tietolähteitä vertailtiin toisiinsa. Taustatietoja käytettiin hyväksi tutkimustehtävän määrittelyssä ja tutkimusmetodin valinnassa. Teoriaosuudella on tutkimuksessa kaksi roolia. Se on auttanut tutkimuksen tekemisessä: sen avulla on löydetty tarkoituksenmukaiset keinot ja kysymykset tutkimusongelman selvittämiseen. Toisaalta taustateoria toimii myös aineistona, jota vasten tutkimusaineistoa voidaan peilata ja tulkita.

Tutkimusmenetelmänä empiirisessä osiossa käytettiin sekä suoraa havainnointia että teemahaastatteluja. Suoran havainnointi soveltuu käytettäväksi sellaisiin tilanteisiin, joissa halutaan päästä selville siitä, miten ihmiset toimivat. Havainnoinnin etuna on se, että sen avulla saadaan suoraa tietoa yksilöiden ja ryhmien toiminnasta heidän luonnollisessa toimintaympäristössään. (Hirsijärvi ym. 2000, 184, 209-210). Havainnointi toteutettiin osallistuvalla havainnoinnilla, jossa osallistuttiin eläkeläisten kädentaitoryhmän toimintaan sekä SOKEVAN kerhotoimintaan ja esitettiin tutkittaville kysymyksiä. Osallistuva havainnointi tapahtui konkreettisissa viriketoiminnoissa.

Toisena menetelmänä käytettiin teemahaastattelua, jossa etukäteen määriteltiin teema-alueet teorian pohjalta, johon oli tutustuttu aiemmin. Tyypillistä teemahaastattelulle on, että haastattelun runko (*Liite 1*) on tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto sekä järjestys puuttuvat (Hirsijärvi ym. 2000, 204, 205). Teemahaastattelut avarsivat tutkittavien ajatusmaailmaa, tuntemuksia ja kokemuksia. Haastattelun etuna muihin tiedonkeruumenetelmiin on sen joustavuus, kun vastauksia on mahdollisuus selventää ja saatuun tietoon voidaan syventyä halutessa tarkemmin. Struktuoitu haastattelu olisi ollut liian kaavamainen, eikä se olisi mahdollistanut syventymistä niihin asioihin, jotka haastateltava itse nostaa tärkeiksi. Tämän kaltainen haastattelutilanne myös korostaa haastateltavan tiedon tärkeyttä, joka tukee opinnäytetyöni aihealuetta, jossa ikääntyvien nähdään omaavan paljon arvokasta tietoa. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkittava kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti (Hirsijärvi ym. 2000, 165). Tutkimusta varten haastateltiin helmikuussa 2009 neljää askarteluohjaajaa ja kuutta toista asiakasta. Asiakkailla tarkoitetaan ohjattuun viriketoimintaan osallistuvia eläkeläisiä. Asiakkaiden joukosta valittiin 60-90 -vuotiaita. Haastattelutilanne oli keskustelevalta. Haastattelut tehtiin kolmena päivänä Ruusukorttelin palvelutalossa, Leh-

musvalkaman palvelukeskuksessa ja SOKEVAN kerhotalolla, joissa samalla myös tehtiin suorat havainnot toiminnasta. Jokaisessa paikassa käytettiin 3-5 tuntia havaintojen tekemiseen. Asiakkaat halusivat pysyä nimettöminä, joten eettisyyden vuoksi opinnäytetyössä ei mainita heidän tietojaan. Yhteyttä otettiin puhelimella suoraan toimipisteissä toimiviin kädentaito- ja askarteluohjaajiin. Vastaanotto oli hyvin positiivinen, ja näin saatiin mahdollisuus viettää koko päivä tehden haastatteluja.

Ruusukorttelissa haastateltavana oli kaksi ryhmää, jossa toisessa oli neljä haastateltavaa ja toisessa viisi. Ryhmähaastattelun valinta perustui siihen, että Ruusukorttelin asiakkaille oli jo valmiiksi luontevaa toimia pienissä ryhmissä ja he olivat valmiiksi ryhmittyneet pöytien ääreen. Ryhmähaastattelu tuki haastattelun kulkua ja oli sopivampi menetelmä kuin yksilöhaastattelu. Lisäksi haastateltiin Ruusukorttelin kahta kädentaito-ohjaajaa. Haastattelut ja havainnointi toteutettiin 4.2.2009. Ruusukortteli tarjoaa ympärivuorokautista tuettua palveluasumista vanhuksille ja vammaisille. Eläkeläisille on kädentaitoihin liittyvää viriketoimintaa tarjolla kaikkina arkipäivinä. Kädentaitojen osastoon kuuluu käsityö- ja askartelutila sekä puu- ja posliinipaja.

Lehmusvalkaman palvelukeskuksessa toteutettiin asiakkaiden haastattelut yksilöhaastatteluna, sillä Lehmusvalkamassa asiakkaat toimivat enemmän. Haastatteluihin osallistui yhteensä seitsemän asiakasta. Yksilöhaastattelut eivät olleet niin tuloksellisia kuin Ruusukorttelin ryhmähaastattelut, joissa toisten vastaukset toimivat muistamisen tukena muille. Lisäksi haastateltiin kahta askarteluohjaajaa. Lehmusvalkaman palvelukeskus tarjoaa kotona asumista tukevia päivittäisiä tukipalveluja. Palvelukeskuksessa on myös mahdollisuus monipuolisiin harrastuksiin ja yhdessäoloon. Palvelukeskuksen toiminta ja palvelut ovat suunnattu eri-ikäisten eläkeläisten ja vammaisten tarpeisiin.

SOKEVAN toiminta keskittyy näkörajoitteisten kädentaitotoimintaan. Suurin osa kerhossa kävijöistä on seniori-ikäisiä. Kerho-ohjaajana esitteli tutustumiskäynnillä SOKEVAN toimintaa ja SOKEVAssa lähinnä keskityttiin suoraan havainnointiin.

Käytännössä joitakin luonnonmateriaaleja päästiin testaamaan Salossa Kukonkallion vanhainkodissa 7.8.2009, jossa Aurinkoinen tulevaisuus ry järjesti Mummojen ja pappojen aurinkojuhlan. Kukonkallion asiakkaista suurin osa oli muistihäiriöisiä ja liikuminen omin voimin oli mahdotonta. Myöskään motoriikka ei enää toiminut kunnolla. Niin kutsuttu seniori-ikä oli siis jo ohitettu, joten kohderyhmä ei täysin vastannut lopputyöni kohderyhmää, senioreja. Mummojen ja pappojen aurinkojuhlassa ideana oli järjestää kokeiluluonteinen tilaisuus, jossa lapset ja vanhukset pääsivät toimimaan yhdessä tehden taidetta ja ympäristökäsitöitä luonnonmateriaaleista. Luonnonmateriaaleista tarjolla oli muun muassa omenanraakileita, kukkia, viljaa, puiden oksia ja käpyjä. Aurinkoinen tulevaisuus ry on vuodesta 2004 lähtien järjestänyt Lasten aurinkojuhlia, joissa yhdistyvät ympäristökasvatus ja taidekasvatus. Toiminnan perustana on kestävä sosiaalinen, ekologinen ja sosiaalinen kehitys. Perusarvoina puolestaan ovat ekologia, eettisyys, estetiikka ja energia. Pajamuotoisessa toiminnassa keskitytään kädentaitoihin, taiteen luontiin ja luonnon tarkkailuun. Materiaaleina ovat luonnonmateriaalit, joita löytyy lähiympäristöstä ja jotka sopivat sen hetkiseen vuodenaikaan. Myös kierrätysmateriaaleja, kuten nappeja, kankaita, lankoja ja matonkuteita, on käytössä. Materiaalien työstö perustuu perinteisiin tekniikoihin, mutta myös luovuudelle ja kokeilulle annetaan tilaa. (Suosalo, Tavasti, van de Kreeke, Lehti & Vannucci 2008, 5, 12, 25-27) Näitä samoja periaatteita ja menetelmiä sovellettiin myös Mummojen ja pappojen aurinkojuhlissa.

Aineiston analysointi aloitettiin osittain samanaikaisesti aineiston keruun kanssa, sillä se mahdollisti aineiston täydentämisen ja selventämisen tarvittaessa. Aineiston analyysi aloitettiin lukemalla muistiinpanot ja kirjoittamalla samalla huomioita tutkittavasta materiaalista ja erilaisista yhteyksistä. Tämä helpotti kokonaisuuden hahmottamista ja luokkien muodostamista. Apuna käytettiin myös käsitekarttaa, jolla saatiin jaettua aineiston osiin eri aihepiirien mukaan. Tämän jälkeen omat havainnot ja tutkimustulokset liitettiin aikaisemmin tutustuttuun teoriataustaan ja tutkimuksiin.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Ikääntyvien kokemukset kädentaitotoiminnasta

Seuraavissa kappaleissa on esitelty, mitä asioita ikääntyvien haastattelussa kävi ilmi. Ensin on pyritty kartoittamaan, mitä kädentaitoja ikääntyvillä jo ennestään oli ja mitkä kädentaidot tuottivat eniten mielihyvää. Sen jälkeen on esitelty ne fyysiset rajoitteet, jotka nousivat haastattelujen aikana esiin, ja jotka vaikuttivat suoraan käsitöiden tekemiseen. Käsityömenetelmien valinnan motiiveista ja käsityötuotteen kokemisesta on kerrottu omassa kappaleessaan. Lopuksi käydään läpi haastateltujen mielipiteitä ohjatusta toiminnasta ja sukupolvien välisestä toiminnasta.

5.1.1 Kädentaitojen hallinta ikääntyvien keskuudessa

Kysyttäessä Ruusukorttelissa perinnetaito-osaamisesta moni sanoi, ettei osaa juuri mitään perinnetaitoja. Tarkemmassa kyselyssä kävi kuitenkin ilmi, että termi oli jokseenkin tuntematon, eikä esimerkiksi neulomista pidetty perinnetaitona. Kaikki mainitsivat neulomisen ja virkkaamisen ehdottomasti mukavimmaksi kädentaidoksi, ja ne olivat myös yleisimmin Ruusukorttelissa tehtäviä käsitöitä. Syynä oli se, että erilaisia malleja ja mahdollisuuksia on valtavasti, lankaa on helposti saatavilla ja työt on helppo aloittaa. Lisäksi puolet Ruusukorttelissa haastatteluun osallistuneista mainitsi erilaiset kirjontatyöt ja kaksi mainitsi paperinarutyöt, joita tehtiin virkkaamalla tai ompelemalla. Tärkeänä kuitenkin pidettiin sitä, että oli mahdollisuus tehdä monipuolisesti kaikenlaista.

Melkein kaikki asiakkaat Lehmusvalkaman palvelukeskuksessa mainitsivat osaamiseen perinnetaidoiksi neulomisen, virkkaamisen, pellavan ja villan käsittelyn langaksi ja mattojen sekä poppanoiden kutomisen kangaspuilla. Myös kaksi Ruusukorttelissa haastatteluun osallistunutta mainitsivat osaavansa villan työstön alusta loppuun asti: villan keritsemisen lampaasta, villan karstaamisen, kehruun langaksi ja neulomisen tai virkkaamisen valmiiksi vaatteeksi. He olivat myös kehränneet pellavaa. Villan muok-

kauksen yhteydessä mainittiin myös se, että pula-aikana oli tehtävä nämä työvaiheet kaikki itse. Se oli välttämätöntä, jos tarvitsi uusia vaatteita itselleen. Toinen naisista totesi, että ”*se oli varsinaista ympäristönmukaista elämää*” tarkoittaen, että käytettiin niitä materiaaleja, mitä oli saatavilla eikä mitään heitetty pois. Muita osattuja perinetaitoja olivat ompelu- ja ristipistotyöt. Ruusukorttelissa kolme haastatteluun osallistuneista sanoi osaavansa pitsinnypläyksen taidon, ja yksi oli halukas oppimaan taidon.

Kangaspuilla kutominen oli jokaisen Lehmusvalkamassa haastatteluun osallistuneen mieluisin kädentaito. Osa asiakkaista ei osannut sanoa, mikä kädentaidoista ja etenkin kangaspuilla kutomisesta tekee niin mieluisan harrastuksen. ”*Se on tapa. En osaa sanoa mikä siinä on niin mieluista. Sitä vaan tekee.*” Neljä kuitenkin mainitsi sen, että näkee oman työnsä tuloksen nopeasti varsinkin kangaspuilla kutoessa. ”*En malta olla montakaan päivää pois (kangaspuiden ääreltä); tässä näkee heti oman käden jäljen.*” Entinen päiväkodin ohjaaja oli aikaisemmin käyttänyt askartelussa paljon luonnonmateriaaleja, mutta oli saanut tarpeekseen askartelusta: ”*Teen mattoja, koska en tykkää pienestä näpertelystä.*” Yksi mainitsi kudonnan erikoisuuden positiiviseksi syyksi: ”*Tätä ei kaikki tee, tämä on erilaista.*” Kaksi mainitsi kutomisen hyväksi puoleksi sen, että se pitää fyysisesti hyvässä kunnossa, kun saa liikuntaa. Yksi mainitsi sen, että voi tehdä vanhasta uutta. Toinen puolestaan harmitteli keinokuitujen runsautta, kun niitä on nykyään niin paljon ja niitä on vaikea hyödyntää. Ainoastaan kaksi Lehmusvalkamassa haastatteluun osallistuneista naisista mainitsi kokeilleensa muita luonnonmateriaaleja, lähinnä olkea ja ”*heiniä*” kudontatöissä, ja kolme oli tehnyt myös paperinarutöitä. Kaksi naista Ruusukorttelista kertoi käyneensä Kuralan kylämaässä opettelemassa perinteisen ongen tekoa, jossa koukku tehtiin luusta ja siima nokkosesta. Naiset olivat kokeneet tämänkaltaisen työn erittäin mielenkiintoiseksi kokemukseksi, mutta eivät olleet käyttäneet opittuja taitojaan sen jälkeen. Ainoastaan yksi haastatteluun osallistunut nainen oli käyttänyt muita luonnonmateriaaleja suuremmassa mittakaavassa elämänsä aikana, jo nuoresta lähtien. Hän oli kutonut maakangaspuilla erilaisia kaitaliinoja, seinävaatteita ja mattoja etenkin järviruo’osta ja kaislasta.

Ainoa haastatteluun osallistunut miespuolinen henkilö teki lähinnä puutöitä. Suurimmaksi osaksi hän teki nykyaikaisia koriste- ja käyttöesineitä. Hän oli aloittanut puutöiden teon vasta eläkkeelle päästyään, ja taidot oli opittu lähinnä kokeilemalla ja hakemalla aiheeseen liittyviä ohjeita. Naisista puutöiden kohdalla ainoastaan kaksi haastateltavaa Ruusukorttelista ilmoittivat tehneensä niitä nuorempana, ja nekin olivat vuolemalla tehtyjä töitä, kuten kuvan 2 esittämää voiveitsen vuolemista. Monet Ruusukorttelin asiakkaita olivat innostuneet puutöiden teosta vasta nyt vanhemmalla iällä. Syyksi mainittiin se, että ennen ei ole ollut mahdollista niitä tehdä, kun ei ole ollut tiloja eikä välineitä, ja toisaalta ei ole ollut tarvetta tehdä, kun miehet ovat tehneet puutyöt. Muutama puupuolella käyvä mainitsi myös sen, että oman miehen kuoltua on hyvä, että osaa tehdä itse pienet korjaustyöt, eikä aina tarvitse kysyä apua. Lehmusvalkamassa naiset eivät osallistuneet puutöihin, vaan tarvittaessa pyysivät miehiä tekemään tarvitsemiaan esineitä tai korjauksia. Molemmissa paikoissa sukupuolien roolijako oli iskostunut hyvin tiukkaan ja koettiin jopa epäsovinnaisena, jos naiset tekivät ”miesten töitä”.

Kuva 2. Voiveitsen vuolemista Ruusukorttelissa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto

Kysyttäessä, mitä kädentaitoja asiakkaat haluaisivat oppia, ei mitään tuotu esille. Se osaaminen, mikä oli jo aikaisemmin hankittu, riitti. Tämän hetkiselällä osaamisella pyrittiin tekemään tuotteita, jotka soveltuvat nykyaikaan ja nykykäyttöön. Seniorit halusivat pysyä ajan mukana, eikä tehdä vanhaa ja perinteistä. Jos jotain perinnetaitoja vaativia käsitöitä tehtiin, haluttiin niiden näyttävän kuitenkin moderneilta nykypäivän tuotteilta.

5.1.2 Koetut rajoitteet

Materiaalien käyttöä rajoitti lähinnä näön heikentyminen ja sormien toiminnan heikentyminen sekä yleinen voimien vähentyminen. Voimaa tarvitaan etenkin mattojen teossa. *”Enää ei jaksakaan tehdä mattoja monta päivää peräkkäin.”* Neljä haastatteluun osallistuneista ei enää tehnyt mattoja ollenkaan, vaan kutoivat vähemmän voimaa vaativia poppanoita (kuva 3) Myös pajutyöt ja savityöt olivat sellaisia, jotka koettiin liian voimaa vaativiksi.

Kuva 3. Poppanan kutomista Lehmusvalkamassa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto

Käsien huonontuminen vaikutti myös siihen, että kaksi asiakasta eivät voineet enää neuloa tai virkata. Ruusukorttelin kädentaitopajan vanhin asiakas, 90-vuotias nainen totesi, että ei enää pysty tekemään pitsinnypläystä: näön huonontuminen oli tullut rajoittavaksi tekijäksi, samoin se, että kädestä oli lähtenyt tunto. Käden tunnottomuus myös teki mahdottomaksi ompelemisen ja neulominen vaikeutui huomattavasti. Muutamat mainitsivat myös selän huonon kunnon olevan rajoittava tekijä, joten työergonomiaan oli kiinnitettävä huomiota.

5.1.3 Käsityömenetelmien valinta ja käsityötuotteiden kokeminen

Suurin osa oli kiinnostunut jo nuorena kädentaitojen tekemisestä, mutta silloin ei juuri ollut aikaa niitä tehdä. Jos aikaa oli, kaikki tuotteet tehtiin todelliseen tarpeeseen. ”*Käsityö oli lepoa, kun sitä sai tehdä.*” Nyt vanhemmalla iällä oli aikaa tehdä erilaisia kädentaitoja, vaikka suurin osa valittelikin ajan puutetta ja kiirettä; oli niin paljon asioita, mitä haluaisi tehdä, ja tapahtumia, joihin haluaisi osallistua. Kaikkien haastatteluun osallistuvien mielestä oli erittäin tärkeää, että tehdyt työt olivat käyttöesineitä ja niille oli aitoa tarvetta. Suurin osa tehdyistä tuotteista meni sukulaisille ja ystäville lahjaksi, mutta joitakin harvoja tehtiin myös itselle. Jotkut myös tekivät käsitöitä tilauksesta lähipiirille.

Yksi haastateltavista totesi kädentaitojen olevan ”*extreme laji, näkee että pystyy tekemään omin käsin.*” Tärkeäksi nousi omien taitojen koetteleminen, ja työn valmistuttua onnistumisen ja ilon tunne. Myös muut haastatteluun osallistuneet mainitsivat nimenomaan onnistumisen tunteen olevan hyvin tärkeä kokemus, ja sen, että näkee työssä oman käden jäljen. Oma käden jälki toi tuotteeseen lisäarvoa, sillä se erotti ne kaupan tuotteista. Viisi haastateltavista mainitsi luovuuden ja sitä kautta itsensä toteuttamisen tärkeäksi aspektiksi.

5.1.4 Ohjatun toiminnan kokeminen

Lehmusvalkaman ohjatussa toiminnassa tärkeimmäksi asiaksi nousi se, että *”kaikki materiaalit ja välineet olivat valmiina, sen kun vaan alkaa tekemään.”* Kolme mainitsi neuvonnan ja ohjeistamisen tärkeyden, ja sen, että ei ole kiire tehdä töitä. *”Saa hyvän avun ja voi tehdä omien voimien mukaan.”* Yksi piti tärkeänä sitä, että sai ideoita toisilta asiakkailta, muut saivat ideat lähinnä ohjaajilta. Kaikki mainitsivat myös sosiaalisen ja psyykkisen aspektin tärkeyden. *”On kiva kun ihmiset kertovat tarinoitaan.”* *”Täällä on hyviä ystäviä ja juttukavereita.”* *”Aika kuluu hyvin. Tämä on eläkeläisten henkireikä. Ei tämän tärkeämpää toimintaa ole. Jos tätä toimintaa ei olisi, monet meistä makaisivat vain paikoillaan.”* *”Tämä on lahja kaupungilta. Pitää virkeänä, eikä dementoidu.”* Haastateltavat kävivät hyvin vaihtelevasti ohjatussa toiminnassa. Jotkut kävivät ainoastaan muutaman kerran kuussa, toiset puolestaan 3-4 kertaa viikossa. Myös Ruusukorttelissa sosiaalinen aspekti nousi esiin. *”On hyvä että tällainen paikka on kaupungilla, ei tarvitse yksin masentua kotona.”* Seurustelu ja sosiaalisuus olivat yhtä tärkeässä osassa kuin töiden valmiiksi saaminen. Moni oli ollut mukana toiminnassa useampia vuosia, jopa yli kymmenen vuotta. Pisimpään toiminnassa mukana ollut nainen kertoi käyneensä 27 vuotta kädentaitopajassa. Kädentaitopajan toimintaa ja tunnelmaa kuvailtiin *”toisena kotina”*. Yleensä haastateltavat kävivät pajassa 3-4 kertaa viikossa, jotkut jokaisena toimintapäivänä eli 5 kertaa viikossa. Yleisenä asiana harmiteltiin sitä, että olisi niin paljon muutakin menoa, että ei meinaa aika riittää kaikkeen.

Kädentaitopajoissa oli tapana, että jokainen sai tehdä, mitä itse halusi. Ainoastaan erikoistyöt, kuten huovutus ja savityöt, oli mahdollista vain siihen varatuilla kursseilla ja päivillä. Kaikki haastateltavat kokivat tärkeäksi sen, että oli joku, jolta voi kysyä neuvoa tarvittaessa. Sitäkin merkittävämmäksi nousi se, että kädentaitoja oli helppo toteuttaa, kun oli valmiina tilat, tarvikkeet ja välineet. Materiaalien hankinta olisi ollut monelle liian työlästä ja työvälineiden hankinta liian vaivalloista, joten käsitöiden tekeminen olisi jäänyt ilman ohjattua toimintaa huomattavasti yksipuolisemmaksi ja vähäisemmäksi.

Kysymykseen ”teetkö mieluummin jotain perinteistä vai täysin uutta” eräs nainen vastasi: ”*vanhaa lämmitettynä*”. Toinen haastateltava vastasi ”*Ei tässä iässä enää löydä uutta*”. Sen vuoksi ohjattu toiminta oli tarpeen, jotta saatiin uusia ideoita käsitöihin. Haastateltavat halusivat käyttää jo opittuja taitoja hyväksi, mutta nykyaikaisiin tuotteisiin sovellettuina. Tästä oli esimerkkinä monet neulontamallit. Neljä haastateltavista mainitsi myös uuden oppimisen hyväksi puoleksi ohjatussa toiminnassa. Esimerkiksi eräät Lehmusvalkaman haastateltavista olivat kutoneet kangaspuilla jo nuorena, mutta sen jälkeen oli taito haastateltavalla unohtunut. Taito oli opittu uudestaan Lehmusvalkamassa.

5.1.5 Halukkuus sukupolvien väliseen toimintaan

Kysyttäessä Ruusukorttelissa olisiko halukkuutta sukupolvien rajat ylittävään toimintaan, kolme ihmistä ihmetteli, löytyykö nuoria, joita kädentaidot kiinnostaa. Epäiltiin, ettei nuorilla ole aikaa tämän kaltaiseen toimintaan. Monet sanoivat, että omat sukulaislapset ovat joko kiireisiä perheellisiä, tai neljännen polven lapset ovat vielä niin nuoria, että kädentaitoja on turha heille opettaa. Ainoastaan kaksi haastatteluun osallistuneista pitivät ideaa oikein myönteisenä. Monikaan ei olisi ollut kuitenkaan valmis lähtemään muualle kädentaitotoimintaan, sillä Ruusukorttelissa luodut suhteet ja paikan tuttuus loivat miellyttävän, riittävän ympäristön kädentaitojen harrastamiseen. Ainoastaan siinä tapauksessa muutama haastateltava oli valmis lähtemään muihinkin paikkoihin harrastamaan, jos kulkuyhteydet olivat hyvät.

Lehmusvalkamassa kysyttäessä halukkuudesta sukupolvien rajat ylittävään toimintaan neljä haastateltavista ilmaisi halukkuutensa. Yleisimpänä esteenä koettiin omien taitojen riittämättömyys ja se, että kolmannen polven sukulaislapset ovat liian kiireisiä ja neljännen polven sukulaislapset ovat liian nuoria kädentaitotoimintaan. Yleisenä uskomuksena myös Lehmusvalkamassa oli, ettei nykyajan lapsia ja nuoria kiinnosta kädentaidot. Vain kaksi haastateltavista piti erittäin tärkeänä perinteen siirtoa tuleville sukupolville.

5.2 Ohjaajien kokemukset kädentaitotoiminnasta

Seuraavissa kappaleissa on esitelty viriketoimintaa viriketoimintaohjaajien näkökulmasta, joka pohjautuu haastatteluihin. Ensimmäisessä kappaleessa kerrotaan, mistä viriketoiminta koostuu ja millaisia asioita on otettava huomioon materiaalivalinnoissa sekä asiakkaiden fyysisissä, psyykkisissä ja henkisissä rajoitteissa. Tämän jälkeen on kerrottu ohjaajan roolista sekä viriketoiminnan vaikutuksista asiakkaisiin. Lopuksi on kokemuksia ja kommentteja sukupolvien välisestä toiminnasta.

5.2.1 Viriketoiminnan koostumus, materiaalivalinnat ja asiakkaiden rajoitteiden huomioiminen

SOKEVAN työpaja on tarkoitettu näkörajoitteisille eläkeläisille, joten pajassa on monen ikäisiä. Suurin osa eläkeläisistä on kuitenkin seniori-ikäisiä. Pajan toiminta perustuu hyvin suurelta osin rottinkitöiden tekoon, mutta muitakin materiaaleja on kehitetty. Pajan ohjaaja kertoi, että he käyttäisivät enemmänkin suomalaisia luonnonmateriaaleja, mutta niiden saaminen on hyvin hankalaa. Esimerkiksi tuohta, koripärettä ja juurta ei ole yleisesti saatavilla. Rottinkia on saatavilla helpommin (*kuva 4*). Paju puolestaan on liian rasittava materiaali käsille: rottinki on helpompi ja vähemmän voimaa vaativa punottava materiaali. Punonnassa esiin nousi näkörajoitteisilla se, että näkörajoitteiset pystyvät käyttämään vaaleita materiaaleja tummia helpommin: kontrastit ovat tällöin paremmin nähtävissä. Tulevaisuudessa SOKEVAN pajalla testataan risuaskartelua, mutta ongelmaksi saattaa muodostua materiaalin saannin lisäksi risujen ja rautalangan huono kontrasti. (Larjoranta 9.2.2009.)

Kuva 4. SOKEVAN askartelupajassa työstetään rottinkia. Kuva: Sanna-Mari Rivasto

Pääosa Ruusukorttelin palvelutalon kädentaitopajan ohjelmasta koostuu posliininmaalauksesta, neulonta- ja virkkaustöistä, tiffany-töistä, pitsinnypläyksestä ja puutöistä. Nämä edellä mainitut kuuluvat kädentaitopajan normaaliin viikkorytmiin. Näiden lisäksi on vaihtelevasti järjestetty vuodenaikoihin ja juhlapäyhiin soviteltua toimintaa ja pidempiä teemaviikkoja, kuten huovutusta ja kierrätysmateriaaliviikkoja. Ohjaajat kertoivat, että luonnonmateriaaleista villalanka on ehdottomasti eniten käytetty. Villa- ja pellavalankoja käytetään hyvin paljon neulonta- ja virkkaustöissä. Näiden lisäksi on joskus tehty lauta- ja pirtanauhoja ja paperinarutöitä. Jonkin verran on ollut myös langan kehruuta. Villaa on myös käytetty huovutuksessa. Puutyöpajalla luonnollisesti käytetään erilaista sahatavaraa, mutta myös luonnonpuuta veistoon ja muiden puutöiden tekoon. Puutöissä on myös mahdollista tehdä lovileikkausta, joka mainittiin yhtenä perinnetaitona. Luonnonmateriaaleja on myös käytetty erilaisissa kransseissa, joita on tehty lähinnä joulun alla. Materiaaleina on käytetty mm. pajua, risuja, olkea ja käpyjä. Kaislasta puolestaan on tehty joulun alla kaislaenkeleitä, koirun risuista risulintuja ja muutamana kertana on kokeiltu myös luu- ja sarvitöiden tekoa. Materiaalien rajoittavina tekijöinä tuli vastaan ikääntyvien puristusvoiman puute: silloin ei voi tehdä pajutöitä tai yleensä muitakaan punontatöitä. Kierrätysteema on innostanut monia ikääntyneitä, sillä materiaaleja on niin helposti saatavilla. Materiaalivalinnoissa ei juuri kiinnitetty muuta huomiota kuin että pyritään hankkimaan vesiliukoisia maaleja. (Elonen-Kurikka 4.2.2009, Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Ruusukorttelin ohjaajat pitivät tärkeänä, että tarjolla on monenlaista askareta ja näin jokaiselle löytyy jotain mieluista tekemistä. Asiakkailta ei varsinaisesti kysellä heidän fyysisistä rajoitteista. ”Yleensä asiakas itse tietää omat rajoitteensa ja kertoo niistä.” Ohjaajat kokivat tärkeäksi, että työvoimaa on oltava riittävästi tarjolla, jotta pystyy antamaan henkilökohtaista apua ja ohjausta niille, joilla on rajoitteita. Suurin osa kuitenkin on niin hyvässä kunnossa, että fyysistä apua ei juurikaan tarvita. Apu rajoittuu lähinnä neuvojen antoon. Sen sijaan puutyöoverstaassa on oltava aika tarkkanakin vaarallisten laitteiden kanssa (kuva 5). Ketä tahansa ei päästetä työskentelemään esimerkiksi sirkkelin kanssa, vaan ohjaajan on tarkkaan arvioitava asiakkaan kunto, jotta vaaratilanteita ei pääse syntymään. Näkörajoitteiset on huomioitu niin, että tarjolla on suurennuslaseja ja silmälasit. Yleensä asiakkaalla on kuitenkin itsellä tarvittavat apuvälineet. Joissakin maalaustöissä on piirretty paksulla hyvän kontrastin antavalla tus-silla ääriiviivat maalattavaan alueeseen, jolloin huononäköinen hahmottaa sen paremmin. (Elonen-Kurikka 4.2.2009, Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Kuva 5. Kaikkia ei päästetä työskentelemään vaarallisten laitteiden kanssa. Kuva: Sanna-Mari Rivasto

Lehmusvalkaman palvelukeskuksen ohjaajat pitivät tärkeänä, että jokaisella on mahdollisuus tulla tekemään kädentaitoja. Kaksi kertaa vuodessa järjestetään kädentaitopajan infotilaisuus, jossa kerrotaan tarkemmin toiminnasta niille, jotka eivät vielä ole mukana siinä. Asiakaskunta muodostuu lähinnä 60-70 –vuotiaista, mutta nuorimmat ovat alle 50-vuotiaita ja vanhin lähentelee 90 ikävuotta. Lehmusvalkaman kädentaitopajan ohjelmasta koostuu pääosin mattojen ja poppanoiden kutomisesta sekä neulonta-, ompelu- ja virkkaustöistä. Luonnonmateriaaleista villa- ja pellavalangat ovat käytetyimpiä. Langan kutomista on tehty ainoastaan muutaman kerran näytösluonteisesti, joten langat ovat teollista tuotantoa. Näiden lisäksi on järjestetty vuodenaikoihin ja juhlapyyhiin liittyvää askartelua, jossa on käytetty käpyjä ja pajua kransseihin sekä risuja ja olkia kudontatöihin. Muut materiaalit ovat koostuneet lähinnä kierrätysmateriaaleista. Jonkin verran tehdään myös paperinarutöitä. Myös huovutusta ja rottinkitöitä on kokeiltu, mutta ne eivät herättäneet asiakkaiden innostusta. Puupuolella käytetään erilaista sahatavaraa ja myös luonnon oksia. (Vilho-Korpinen 10.2.2009.) Materiaalivalinnoissa painotetaan ekologisuutta ja erityisesti kierrätysmateriaaleja. Asiakkaiden tuomat omat vanhat materiaalit ovat erityisasemassa. Kierrätysmateriaaleista käytetyimmäksi nousivat vanhat vaatteet ja pussilakanat, joista tehdään maton kuteita. Matonkudonnasta mainittiin, että pajan alkuaikoina, noin 30 vuotta sitten, asiakkaat osasivat kutoa mattoja, mutta nykyään monet oppivat kudontataidon vasta pajassa. (Pentti 10.2.2009.)

Lehmusvalkamassa materiaalivalinnoissa ja työskentelytavoissa pyritään ottamaan huomioon se, että kaikki pystyvät tekemään niistä jotain, jotta ei tule paha mieli kenellekään. Etukäteissuunnittelu on tärkeää, ja jo siinä vaiheessa on otettu huomioon mahdolliset rajoitteet. Esimerkiksi rautalangan käyttö on hankalaa käsille samoin paju. Villaa käytetään siitä huolimatta, että monet ovat sille allergisia. Voimakkaasti tuoksuvia materiaaleja ei suosita. Hinta on materiaalien hankinnassa ratkaiseva tekijä, ja siksi kierrätysmateriaaleja suositaan. Niistä pyritään tekemään yksinkertaisia, mutta näyttäviä käsitöitä. Puupuolella pyritään käyttämään mahdollisimman vähän terveydelle haitallisia liimoja, lakkoja ja maaleja. Asiakkaat kuitenkin tuovat suurimman osan materiaaleistaan itse. Puupuolella ei ole omaa ohjaajaa, joten siellä työskennellään hyvin itsenäisesti, omalla vastuulla. Jos on jotain fyysisiä rajoitteita, haasteet py-

ritään ratkaisemaan. Eräs nainen, joka oli useamman vuoden ollut toiminnassa mukana, menetti osan näkökyvystään, eikä voinut enää kutoa mattoja. Hänellekin keksittiin kädentöitä; nainen keri matonkuteita rullalle. Jos näkökyky on huono tai liikkuminen rajoittunutta, voidaan asiakkaalle järjestää saattaja matkalle. Ideana on se, että asiakkaat itse tekevät työnsä alusta loppuun eikä se, että loppujen lopuksi ohjaajat tekevät ja viimeistelevät työn. Valmiita töitä kerätään keväisin viikon mittaiseen näyttelyyn, jossa kuka tahansa voi käydä ihailemassa käsitöitä. (Pentti & Vilho-Korpinen, 10.2.2009.)

5.2.2 Ohjaajan rooli ja toiminnan vaikutus asiakkaisiin

Ohjaajan rooli on tuoda uusia ideoita ja malleja pajaan, opastus ja käytännön asioiden organisointi, esimerkkinä materiaalien hankkiminen. Ohjaajat luovat mahdollisuuden erilaisten kädentaitojen tekemiseen. Asiakkaiden keskuudesta ei tule paljon ideoita tai toiveita sen suhteen, mitä halutaan tehdä. Useimmat mallit ovat perinteisiin pohjautuvia, mutta nykyajan henkeen sovellettuja. Ohjaajien mukaan kuitenkin yleisenä toiveena asiakkaiden puolelta on, että tehdyillä tuotteilla tulee olla jokin käyttötarkoitus, ei siis haluta tehdä pelkästään koriste-esineitä. Suurin osa tehdyistä tuotteista onkin käyttöesineitä, ja koristeita askarrellaan lähinnä jouluna ja pääsiäisenä. Ideoita lähinnä annetaan, ja pajalaiset saavat itse toteuttaa ja tuoda oman kädenjälkensä ideoihin. Mitään valmista ei haluta antaa, vaan asiakkaat saavat itse suunnitella ja räätälöidä ohjeet mieluisaksi. Jotkin valmiit mallit ovat kuitenkin suosiossa, koska useat asiakkaat ovat ujoja oman luovuuden esille tuomisessa. Ohjaajat pitävät huolta siitä, että tuotteet tehdään huolellisesti ja loppuun asti. Näin varmistetaan, että valmistetut tuotteet ovat tasokkaita ja kestäviä. (Elonen-Kurikka 4.2.2009, Vilho-Korpinen 10.2.2009, Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Psyykkinen puoli otetaan ohjaajien mukaan huomioon siinä, että toisten töitä ei saa arvostella negatiiviseen sävyyn. Jos jokin työ menee täysin pieleen, on mahdollisuus tehdä samaan hintaan uusi. Täydellisiä epäonnistumisia kuitenkin harvoin sattuu. Valmiit työt yleensä esitellään toisille, jolloin voidaan saada ideoita toisilta ja yhteenkuuluvuuden tunne lisääntyy. (Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Ohjaajat korostivat tärkeänä asiana sosiaalista puolta ja viriketoiminnan toimintakykyä ylläpitävää vaikutusta. ”*Jos tätä toimintaa ei olisi, monet näistä ihmisistä eivät kykenisi enää asumaan kotona.*” Toiminta pitää virkeänä, kun saa tehdä mielekästä työtä fyysisesti, hyvässä seurassa, poissa kotoa. Toinen ohjaajista mainitsi, että monella ikääntyvällä on vaikeaa olla kotona, kun mies on kuollut, ja on yksinäistä, tai aviomies on todella huonossa kunnossa. Pajatoiminta toimii henkireikänä ulkomaailmaan. (Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Lehmusvalkaman ohjaajien mukaan sosiaalisuus on tärkeä aspekti, etenkin aamukahvin yhteydessä. Yleensä aamukahvin aikana myös miehet tulevat puutyöpajasta naisten puolelle kahville ja juttelemaan. Miesten ja naisten vuorovaikutusta keskenään korostettiin myös siinä, että monesti naiset pyytävät miehiltä apua ns. miesten töissä, ja miehet pyytävä apua naisilta niin sanotuissa naisten töissä. Miesten töillä tarkoitettiin lähinnä puupuolen töitä ja naisten töillä puolestaan neulonta-, kudonta ja ompelutöitä. Yhteistyöstä onkin syntynyt pitkäaikaisia ystävyys-suhteita. Vuorovaikutteisuutta sukupuolien välillä lisää myös se, että osa matonkudontaan tarkoitetuista kangaspuista on tilojen ahtauden vuoksi siirretty puupuolelle. Näin siis itse töissä näkyy hyvin sukupuolijakauma. Pajatoiminta on henkinen ja sosiaalinen pelastus monelle asiakkaalle. (Pentti 10.2.2009, Vilho-Korpinen 10.2.2009.)

5.2.3 Sukupolven rajat ylittävä toiminta

Asiakkaat ovat yleensä hyvin innokkaita, kun nuorempaa sukupolvea tulee käymään kädentaitopajalla. Ruusukorttelissa lähikouluista ja päiväkodeista käy yleensä suurimpien juhlapyhien aikaan vierailijoita, jotka esittävät teemoihin liittyviä esityksiä ja näytelmiä. Käytännössä tilojen rajallinen koko on rajoittavana tekijänä siinä, että tehtäisiin enemmän yhteistyötä lasten kanssa kädentaitopajoilla. (Elonen-Kurikka 4.2.2009, Väkiparta-Parkkinen 4.2.2009.)

Lehmusvalkamassa nuorempien sukupolvien kanssa ei enää juuri tehdä yhteistyötä. 1990-luvulla oli Lausteen koulun ala-asteen kanssa ”kummitoimintaa”, jolloin lapset

ja eläkeläiset painoivat kuvioita kankaisiin. Eläkeläiset pitivät toiminnasta paljon. Nykyään lähinnä omat lapsenlapset tulevat joskus katsomaan, miten oma isovanhempi kutoo mattoja. Kangaspuut ovatkin olleet monen lapsen ihmetyksen kohde. (Pentti 10.2.2009, Vilho-Korpinen 10.2.2009.)

5.3 Viriketoiminnan yhteys LUMO-hankkeen vaikutuksiin

Lopputyöni tutkimuksellinen osa tukee LUMO -hankkeen vaikutuksia, jotka on kirjattu kaavioon ”LUMO-toiminta tukee kestävän kehityksen toteutumista” (*Liite 2*). LUMO -hankkeen vaikutukseksi on kaavioon kirjattu ”lisää ympäristömyönteisiä valintoja ja ympäristötietoisuutta” sekä ”lisää luonnonmateriaalien käyttöä”. Monet haastatteluun osallistuvista ikääntyvistä olivat kokeneet pula-ajan, joten sen pohjalta materiaalien tuhlaavaa käyttöä ei suosittu. Erilaiset kierrätysmateriaalit, joita oli helposti saatavilla kotoa, olivat mielekkäitä materiaaleja. Haluttiin tehdä vanhasta uutta. Myös ohjaajat suosivat paljon kierrätysmateriaaleja. Nämä kohdat tulevat esiin etenkin nuoremman sukupolven kohdalla kulttuuriperinnön siirtämisessä ja ympäristöherkkyyden lisäämisessä. Lapsen kysyessä uutta lelua voi vanhempi ehdottaa, että tehdäänkin lelu itse luonnosta saatavista materiaaleista. Itse lelun lisäksi lapsi saa kädentaitojen harjaannusta, sosiaalista tekemistä ja materiaalien hakuun liittyviä retkiä. Samalla opitaan havainnoimaan ympäristöä.

Kaaviossa (*Liite 2*) on kohta ”elävöittää paikallisuutta ja kestävää kulttuuria”. Yleensä lähimateriaalit korostuvat käsitöissä (Kälviäinen 2005, 17). Luonnonmateriaalien käyttö viriketoiminnassa elävöittää esimerkiksi palvelutalojen ja vanhainkotien toimintaa. LUMO -hanke myös pyrkii aktivoimaan ympäristöään. Erilaisissa kuntoutuksissa toiminnallisuus ja aktiivisuuden herättäminen ihmisissä on tärkeä kuntoutuksen muoto (Kälviäinen 2005, 24). Viriketoiminta sinänsä ei ole kuntoutusta, mutta osittain siihen verrattavaa, ylläpitävää toimintaa. Kädentaitotoiminta on virkistystoimintaa, joka aktivoi senioreita. Toiminta myös lisää sosiaalisuutta ja kommunikaatiota sukupolvien välillä.

Kaaviossa (*Liite 2*) on myös kohdat ”säilyttää perinteitä”, ”synnyttää uutta kulttuuria” ja ”moninkertaistaa innovatiivisuuden”. Viriketoiminta voi ylläpitää perinnetaitoja, esimerkkinä se, että Lehmusvalkaman palvelutalossa oli monet ikääntyvät opetelleet uudestaan maton kutomisen taidon. Ikääntyvällä väestöllä voi olla sellaista perinneaosaamista, joka helposti katoaa ihmisen siirtyessä ajasta ikuisuuteen. Lasten puolelta voi tulla uusia hyviä ideoita, miten vanhoja menetelmiä ja kädentaitoja voidaan soveltaa nykypäivän tarpeisiin. Kädentaidoissa perinnettä voi ja on syytä uudistaa (Junnila-Savolainen & Kälviäinen 2005, 37). Ryhmässä on helpompi ideoida. Haastattelun osallistuneet ohjaajat mainitsivat, että heidän tehtävänä on tuoda ideoita toimintaan, mutta asiakkaat muokkaavat lopputuotteista oman näkönsä ja omiin tarpeisiin soveltuvia. Tässä ideoiden vaihto on olennaisena osana.

Kaaviossa (*Liite 2*) on myös kohta ”edistää ympäristönhoitoa”. Luonnonmateriaalien käytöllä voi olla myös ympäristön tilaa parantavia vaikutuksia. Nopeakasvuiset pajut sekä järviruoko sitovat paljon ravinteita, joten niiden korjuu suojavyöhykkeiltä ja rantakaistaleilta vähentää rehevöittävien ravinteiden pääsyn vesistöön. Villa puolestaan saadaan lampaista, jotka ovat luonnon monimuotoisuuden kannalta tärkeiden perinnebiotooppien kunnostajia ja ylläpitäjiä.

5.4 Materiaalivalinnat ja materiaalien hankkiminen

Tuotteiden ja palvelujen käyttäjäryhmät ovat tärkeitä tuotteiden sekä palvelujen testaajia ja toimivat myös asiantuntijoiden roolissa. Tämän vuoksi verkostoituminen eri tahojen kanssa on tärkeää, jotta pystytään luomaan oikeat tuotteet ja palvelut vastaamaan tarpeita. Yksittäisen käsityöläisen tai muun toimijan on myös hankalaa saada markkinoitua palveluja, joten verkosto toimii myös markkinoinnin tukena. Verkostoituminen liittyy jo materiaalien hankintaan, sillä kaikkia materiaaleja ei ole saatavilla pihapiiristä. (Kälviäinen 2005, 27-31.)

Kasviperaiset materiaalit tarjoavat monia mahdollisuuksia kädentaitotoiminnassa. Pihapiiristä, lähimetsästä ja muualta lähiympäristöstä löytyy monenlaisia askartelutarpeita kuten risuja, käpyjä, sammalta ja marjoja. Järviruokoa voi löytää etenkin meren-

rannikon reheviltä lahdilta. Pajunpunonta on ikivanha käsityötaito ja Suomessa punontaa on tehty 1800-luvulta lähtien. (Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry 2005 [viitattu 31.1.2009].) Ikääntyvät kokevat pajun punonnan olevan raskasta käsille, mutta paju sopii monien muidenkin koriste- ja käyttöesineiden materiaaliksi, joissa punontaa ei tarvitse tehdä. Siitä voi valmistaa mm. perinteisiä pajupillejä, kyniä, kaitaliinoja ja sisustusrakenteita. Luonnonvaraista pajua löytyy helposti joutomailta ja tienvarsilta, eikä keruuluvan saaminen yleensä ole hankalaa.

Materiaalien haku itsessään on hyvinvointikokemus, kun ihmiset saavat kerätä tarvitsemansa materiaalit itse luonnosta. Keräämistä varten tarvitaan ohjausta ja retkiä. (Kälviäinen 2005, 25.) Senioreiden kanssa työskenneltäessä on erityisesti huomioitava liikuntarajoitteisuus, joka voi vaikeuttaa materiaalien keruuta. Tämän vuoksi on hyvä olla jo valmiina joitain perusmateriaaleja, mistä saa työn tehtyä, mutta antaa osallistujille myös mahdollisuus lähteä lähiluontoon keräämään lisää. Omia materiaaleja kannattaa kehottaa tuomaan myös kotoa. Omien, itse kerättyjen materiaalien myötä käsityöstä tulee uniikki ja henkilökohtainen. Materiaalien keruuseen on annettava selkeä ohjeistus. On hyvä rajata ne paikat, joista materiaalia saa kerätä, ja mitkä alueet on jätettävä koskemattomiksi. On myös kerrottava, mitä materiaaleja saa ja kannattaa kerätä, ja mitkä ovat kiellettyjen listalla. Kiellettyjen listalle voi listata esimerkiksi harvinaiset ja myrkylliset kasvit. On myös hyvä muistuttaa jokamiehen oikeuksista, jotka kieltävät esimerkiksi risujen, jäkälien ja käpyjen keräämisen ilman maanomistajan lupaa (Tuunanen 2007, 6). Taulukossa 3 on esitetty luonnonmateriaalit, joita saa ja ei saa kerätä ilman maanomistajan lupaa. Luettelo ei kuitenkaan kata kaikkia luonnonmateriaaleja.

Taulukko 3. Luonnonmateriaalien keräämisoikeus

Saa kerätä:	Ei saa kerätä:
<ul style="list-style-type: none"> • Luonnonkukat, joiden keruuta ei ole rajoitettu luonnonsuojeluasetuksessa • Marjat • Sienet, mukaan lukien käävät • Maahan pudonneet materiaalit, kuten kävyt, kuivat risut ja pähkinät 	<ul style="list-style-type: none"> • Materiaalit kasvavista tai kaatuneista puista: paju, havu, tuohi, juuret, lehdet pihka, niini, terhot, kävyt, pähkinät • Sammaleet, jäkälät • Varvut • Rauhoitetut kasvit • Hakkuujätteet <p>(Auer 2008, 14.)</p>

Materiaalien valinnoissa on huomioitava niiden puhtaus ja sopivuus erilaisille ihmisryhmille. Jotkin luonnonmateriaaleista voivat olla esimerkiksi myrkyllisiä ja allergiaa aiheuttavia. Myös tuotteiden käyttötarkoitus asettaa vaatimuksia materiaalille: kestävyys ja puhdistettavuus nousevat etenkin yhteisissä tiloissa sijaitsevien töiden kohdalla hyvin merkityksellisiksi. (Kälviäinen 2005, 27.)

6 ARVIOINTIA JA POHDINTAA

6.1 Tutkimuksen onnistuminen ja luotettavuuden arviointi

Lähteiksi valittiin aikaisempia tutkimuksia ja alan kirjallisuutta, jonka kirjoittajat ovat olleet alalla pitkään. Materiaalina käytettiin myös opinnäytetöitä, joissa on esitetty lähteiden valintaperusteluita ja huomioitu lähdekritiikki. Tietoa etsittiin lisäksi hyvin tunnetuilta arvovaltaisilta tahoilta. Lähteenä on käytetty laajasti alan kirjallisuutta, joten eri lähteitä pyrittiin tulkitsemaan kriittisesti peilaten asiasisältöä muihin vastaaviin tutkimuksiin.

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tutkija ei pääse kokonaan omien arvolähtökohtien ulkopuolelle, eikä siten täysi objektiivisuus ole tutkimuksessa saavutettavissa (Hirsijärvi ym. 2000, 161, 165). Kvalitatiivisen metodin valitseminen kuitenkin tuki tutkimuksen luonnetta. Teemahaastattelut ja lähdemateriaali tukivat toisiaan ikääntyvien rajoitteiden suhteen toisiaan. Haastatteluissa nousi esiin juuri niitä fyysisiä rajoitteita, jotka lähdeaineiston perusteella oletettiin nousevan esiin. Myös ne viriketoiminnan henkiset ja psyykkiset vaikutukset, jotka haastatteluissa tulivat ilmi, tukivat lähdeaineistoa. Suoran havainnoinnin etuna oli se, että sen avulla saatiin havaintojen kautta tietoa yksilöiden ja ryhmien toiminnasta luonnollisessa toimintaympäristössä. Ikääntyvät olivat tottuneet siihen, että ulkopuolisia vierailijoita käy kädentaitopajoissa tutustumassa, joten havainnoijan läsnäolo ei vaikuttanut juurikaan ikääntyvien käyttäytymiseen tai toimintaan paikan päällä. Havainnoinnilla saatiin myös hyvä kuva viriketoimintaan osallistuvien yleiskunnosta ja sosiaalisista verkostoista. Samalla pystyttiin

silmäilemään, onko lähiaikoina ollut käytössä luonnonmateriaaleja, ja mitä niistä on tehty. Suorat havainnot ikääntyvien käyttämistä menetelmistä antoivat esimerkiksi viitteitä siitä, mitä työtilaa järjestäessä pitää ottaa huomioon.

Luonnonmateriaalien käyttö ja siihen liittyvä osaaminen oli ikääntyvien keskuudessa oletettua alhaisempaa. Luonnonmateriaaleja ei myöskään hyödynnetty kovinkaan runsaasti kädentaitopajoissa. Tämä johtunee materiaalien vaikeasta saatavuudesta ja suhteellisen kalliista hinnasta, ja siitä, ettei ole resursseja kerätä omin voimin käytettäviä materiaaleja suoraan luonnosta. Uusia ideoita luonnonmateriaalien lisäämiseksi viriketoimintapajoissa ei juuri tullut, ja menetelmiä ja materiaaleja pitäisikin käytännössä kokeilla viriketoimintapajoissa, jotta niiden toimivuus saataisiin testattua.

Myös halukkuus sukupolvien väliseen toimintaan oli vähäistä ikääntyvien keskuudessa. Syynä tähän lienee se, että seniorit eivät osanneet kaivata sellaista, mitä ei suoraan tarjottu. Toisaalta sen voidaan ajatella tuovan myös ylimääräistä työtä varsinaisille viriketoiminnanohjaajille, kun täytyy järjestellä työtilat, työmenetelmät ja aikataulut sekä senioreille että nuoremmille sukupolven edustajille sopiviksi.

6.2 Loppupäätelmät

Seniorikansalaiset on jo nyt merkittävä kuluttajaryhmä, joka tarvitsee etenkin vapaa-aikaan liittyviä palveluita. Palveluiden tarjonta pitäisi lähteä asiakkaiden tarpeista käsin. Haasteena onkin se, miten taataan palveluiden tasokkuus ja määrällinen riittävyys toiminnan ollessa samalla taloudellista. Koska seniori-ikäisillä on aikaa ja halua tehdä kädentaitoja, tulisi myös tulevaisuudessa tarjota tälle kasvavalle kuluttajajoukolle viriketoimintapalveluja kädentaitoihin liittyen. Luonnonmateriaalit tarjoavat ekologisen, ehtymättömän ja usein myös ekonomisen materiaalivaihtoehdon kädentaitotoiminnalle synteettisten materiaalien tilalle.

Viriketoiminnalla pystytään ylläpitämään pidempään ikääntyvien toimintakykyä, joten varsinainen vanhuusikä, jolloin ollaan riippuvaisia sosiaali- ja terveyspalveluista vähenee. Näin pystytään pienentämään painetta kunnan tai valtion järjestämille sosiaali-

ja terveyspalveluihin. Viriketoiminnan perusideana on tukea ikääntyvän fyysisiä, psyykkisiä ja henkisiä voimavaroja niin, että toiminta itsessään on asiakkaalle mieluista ja lisää elämän mielekkyyden kokemista. Viriketoiminta vaikuttaa positiivisesti ikääntyvän toimintakyvyn ylläpitoon. Kädentaitotoiminta aktivoi muistia ja rasittaa aivoja, ja sitä kautta myös vahvistaa niiden toimintaa. Mitä enemmän aivotoimintaa aktivoidaan, sitä pitempään kyky oppia ja muistaa säilyy. Viriketoiminta myös lisää ikääntyvän aktiivisuutta ja mahdollistaa seniorille mieluisten asioiden teon, ja se johtaa elämän mielekkyyden kokemuksen lisääntymiseen. Samalla ikääntyvä on tietoinen omista kyvyistään ja voimavaroistaan, kun omia taitoja koetellaan erilaisten tuotteiden toteutuksessa ja ikääntyvä kykenee näkemään työssään oman kädenjäljen. Tärkeää on päästä kokemaan onnistumisen tunteita, kun suunniteltu tuote saadaan tehtyä onnistuneesti valmiiksi.

Viriketoiminnassa syntyy yhteisö, joka koetaan turvana ja voimaa antavana tekijänä arjen jaksamisessa. Esimerkiksi Kukonkallion vanhainkodissa Mummojen ja pappojen aurinkojuhlissa pyrittiin luomaan juuri yhteisöllistä, sukupolvien rajat ylittävää toimintaa. Yhdessä tekeminen ja kokemusten sekä tiedon jakaminen olivat tärkeässä osassa. Monet vanhuksista olivat niin huonossa kunnossa, etteivät kyenneet tai halunneet enää itse tehdä luonnonmateriaaleista tuotteita, mutta ohjaajien ja lasten tekemisen katselusta he nauttivat ja näin pääsivät osallisiksi yhteiseen toimintaan. Usein kuitenkin tällaista sukupolvien rajat ylittävää toimintaa on vaikeaa järjestää tilojen puutteen vuoksi. Ohjattu toiminta luo mahdollisuuden pitää yllä sosiaalista verkostoa ja tavata vertaisiaan.

Monet haastateltavista kokivatkin ohjatun toiminnan luovan erittäin tärkeän sosiaalisen verkoston. Seurustelu oli olennainen osa kädentaitopajojen toimintaa; yhtä tärkeä kuin töiden valmiiksi saaminen. Toiminta loi asiakkaille tärkeän ja tutun, jopa kotiin ja perheeseen verrattavissa olevan, turvaverkon. Moni asiakkaista sanoi olleensa toiminnassa mukana useita vuosia. Ryhmässä tuettiin toinen toista ja oltiin myös hyvin tiedossa toisten rajoituksista, joten tämän tietämyksen pohjalta osattiin myös kannustaa ja tukea toista. Myös Kukonkalliossa vanhukset kertoivat mielellään omista koke-

muksistaan luonnonmateriaalien parissa ja hakivat selvästi sosiaalisia kontakteja muihin.

Ohjaajan on tiedostettava haasteet senioreiden parissa työskenneltäessä ja hallittava käytettävät käsityön menetelmät ja lukuisten eri materiaalien työstö. Ohjaajan rooli on antaa ideoita ja neuvoa työn teknisessä toteutuksessa. Siksi tarjolla on oltava työvoimaa riittävästi, jotta pystytään antamaan henkilökohtaisesti apua sitä tarvitseville. Ohjaajan vastuulla on myös se, että tuotteet tehdään huolella, ja niistä tulee tasokkaita ja kestäviä. Tämä lisää tuotteen tekijän onnistumisen tunnetta, ja vaikuttaa asiakkaan psyykkiseen toimintakykyyn. Ohjaajan on myös huolehdittava materiaalien hankinnasta tai materiaalien hankintareissujen järjestämisestä, jossa asiakkaat itse voivat ohjatusti kerätä materiaalit tuotteisiinsa. Materiaalien keruu luonnosta saattaa olla työlästä järjestää asiakkaiden keskuudessa, mutta itse kerätty materiaali luo lisäarvoa työlle. Materiaalivalinnoissa on otettava huomioon niiden ekologisuus, saatavuus, helppo käsittely ja terveydelliset näkökohdat.

Erityisesti kädentaidoissa on otettava huomioon fyysiseen toimintakykyyn liittyviä ikääntyvien haasteita, sillä ne ovat rajoittava tekijä monien työskentelytapojen ja materiaalien suhteen. Fyysiset rajoitteet on otettava huomioon jo itse kädentaitotoimintaa suunniteltaessa, jotta jokaiselle asiakkaalle löytyy mielekästä tekemistä. Asiakkaiden kuntoa ja tilaa on osattava tarkkailla, jotta vaaratilanteita ei pääse syntymään. Tyypillisiä ikääntymiseen liittyviä fyysisen toimintakyvyn rajoitteet koskevat lihasvoiman alenemista, motoriikkaa, näön heikkenemistä ja kuulon huononemista. Nämä tulevat esille käytännön työssä kiinnittämällä huomiota ohjeiden antamiseen, materiaalivalintoihin, tilan esteettömyyteen ja työskentelytasojen valaistukseen. Kädentaidot itsessään pitävät yllä motorisia taitoja ja lihasvoimaa. Huomionarvoisena seikkana on käytössä olevan tilan esteettömyys, joka nousi erityisesti esiin Kukonkallion vanhainkodissa. Tilaan tulisi päästä kyynärsauvoilla, rollaattorilla ja pyörätuolilla. Tilassa tulisi olla myös jokaiselle tuoli ja sopivan korkuinen työtaso. Pyörätuolilla liikkuvat tarvitsevat huomattavasti alempana sijaitsevan tason, jolla työskennellä.

Pajutoissa ja puunveistossa voi joutua käyttämään lihasvoimaa, jotta saa sitkeät vitokset taipumaan haluttuun muotoon tai veisteltä halumansa esineen. Viriketoimintaa mietittäessä olisikin valittava helposti käsiteltäviä materiaaleja, joita voi työstää myös istualtaan. Myös erittäin hyvää käden koordinaatiokykyä ja vaarallisia laitteita vaativaa toimintaa on syytä välttää. Viriketoiminnan olisi kuitenkin hyvä tukea edellä mainittuja, sillä harjaannuttamisella on myös vaikutusta taitojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen. Käsityötuotteiden teko ylläpitää ikäihmisten motoriikkaa. Kukonkallion vanhainkodissa kovinkaan moni asiakkaista ei halunnut käytännössä tehdä luonnonmateriaaleista mitään, sillä oma motoriikka oli jo huonontunut niin paljon. Moni asiakkaista kuitenkin kosketteli luonnonmateriaaleja ja ihmetteli niiden kauneutta. Vanhukset nauttivat siitä, että saivat katsella, miten lapset tekivät heidän lapsuudesta tuttuja asioita, kuten räsynukkeja ja käpylehmii, ja pääsivät sitä kautta osalliseksi toimintaan.

Huonon näkökyvyn omaavien erityistarpeet on otettava huomioon käsitöiden teossa. Ohjeet on oltava suurella kirjasimella ja hyvällä värikontrastilla. Ohjeet on myös luettava ääneen. Valaistus on tärkeä tekijä, jotta heikon näkökyvyn omaava pystyy käyttämään jäljellä olevan näkökyvyn mahdollisimman tehokkaasti hyväksi. Heikonäköisillä esiintyy myös herkästi häikäistymistä. Häikäistymistä voidaan vähentää välttämällä liian suuria valoisuuseroja ja pyrkimällä mahdollisimman tasaiseen valaistukseen sekä käyttämällä valaisimissa suojuksia. Apuna voi olla myös suurennuslasin käyttö pikkutarkassa työskentelyssä. Myös kontrastit ovat tärkeitä materiaaleja mietittäessä. Koivunrisujen sitominen yhteen rautalangalla voi osoittautua hankalaksi, jos rautalanka on lähes samanväristä risujen kanssa. Heikko näkökyky yhdessä heikentyneen motoriikan kanssa rajoittaa toimintaa huomattavasti. Esteetön tila mahdollistaa näkövammaisen itsenäisemmän ja turvallisemmän toiminnan. Kulkureittien on oltava vapaita, joten luonnonmateriaalitöitä tehtäessä materiaalit on säilytettävä pöydillä tai seinän vieressä, poissa kulkureiteiltä.

Käsityöt ovat osa suomalaista kulttuuria ja identiteettiä etenkin ikääntyvien keskuudessa. Käsityötuotteen valmistaja yhdistää tuotteeseen aikaisemmilta sukupolvilta opitut materiaalin työstömenetelmät oman osaamisensa ehdoilla, ja lisää lopputuotteen

seen oman aikansa vaikutteita. Perinteiset taidot ja tuotteet halutaan muokata nykyi-
kaan sopiviksi, ja näin luodaan omaan aikaan sopivaa kulttuuria.

Kun ikääntyvän fyysiset, psyykkiset ja henkiset voimavarat otetaan huomioon virike-
toimintaa suunniteltaessa, tarjoaa toiminta monivaikutteista aktiviteettia ikääntyvälle.
Parhaimmillaan viriketoiminta luo ikääntyville tärkeitä sosiaalisia kontakteja ja pysy-
vämpiä sosiaalisia verkostoja. Sen lisäksi se kehittää ja ylläpitää muistia, pitää yllä
lihasvoimaa ja motoriikkaa sekä saa aikaan ilon ja onnistumisen tunteita. Nämä kaikki
ovat yhteydessä toimintakyvyn ylläpitoon ja onnellisen ikääntymisen kokemiseen.

LÄHTEET

Kirjalliset lähteet

Alzheimer-keskusliitto ry 2003. Aktiivinen käyttö aivoille parasta jumppaa. Teoksessa Manninen, Heikki (toim.) Kuntouttavaa kotielämää. Kuntoa arjen toimista ja apuvälineistä ikäihmisille. Loimaan Kirjapaino OY.

Anttila, Pirkko 1997. Käsityön monet arvot. Teoksessa Heinänen, Seija & Peräinen, Tapio (toim.) Käsityö –mitä se on? Raportti kansallisesta tilanteesta. Jyväskylän yliopistopaino. 2. korjattu painos. Suomen käsityöneuvosto.

Aromaa, Arpo; Koskinen, Seppo; Martelin, Tuija; Sainio, Päivi & Sihvonen, Ari-Pekka 2008. Sairastavuus ja toimintakykyinen elinaika. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Auer, Lotta 2008. Luonnonmateriaalit rakentamisessa ja dekoraatiokulttuurissa. Markkinatutkimus Varsinais-Suomen näkökulmasta. Opinnäytetyö, Turun ammatti-
korkeakoulu, Kestävä kehitys

De Cuéllar Javier Pérez. 1998. Moninaisuus luovuutemme lähteenä. Kulttuurin ja kehityksen maailmankomission raportti. UNESCO. Otavan kirjapaino, Keuruu.

Eloranta, Tuija & Punkanen, Tiina 2008. Vireään vanhuuteen. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.

Era, Pentti; Pajala, Satu & Sihvonen, Sanna 2008. Asennonhallinta ja havaintomotorinen kyvykkyys. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Hallila, Majo & Kälviäinen, Mirja 2005. Liiketoimintapolkuja ja tarvittavia julkisen hallinnon toimenpiteitä – innovaatioleirin ja selvityksen tulos. Teoksessa Kälviäinen, Mirja (toim.) Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Elinkeino-osasto. KTM Julkaisuja 9/2005.

Heikkinen, Kaija 1997. Käsityöt naisen arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus Pohjois-Karjalan naisten käsityön tekemisestä. Akatiimi Oy, Helsinki.

Heikkinen, Kaija 2004. Käsillä tekemisen merkitykset. Teoksessa Kupiainen Tarja (toim.) Käsillä tehty. Edita Prima Oy, Helsinki

Heinänen, 1990. Teollisuus ja käsityö 1880 – 1930. Teoksessa Heinänen, Seija.(toim.) Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseo. Jyväskylä.

Hirsijärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2000. Tutki ja kirjoita. 5. Painos. Tammer-Paino Oy, Tampere

Huttunen, Kerttu & Sorri, Martti 2008. Ikääntyneen kuulo. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Hyvärinen, Lea 2008. Näön vanheneminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki

Ikäinstituutti 2003. Virikkeet pitävät yllä toimintakykyä. Teoksessa Manninen, Heikki (toim.) Kuntouttavaa kotielämää. Kuntoa arjen toimista ja apuvälineistä ikäihmisille. Loimaan Kirjapaino OY.

Ruoppila, Isto 2008. Viisautta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki

Junnila-Savolainen Riitta & Kälviäinen, Mirja 2005. Käsityön kuluttamiseen liittyvät hyvinvointikokemukset. Teoksessa Kälviäinen, Mirja (toim.) Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Elinkeino-osasto. KTM Julkaisuja 9/2005.

Joensuu, Martti; Kälviäinen, Mira; Mähönen, Raili & Junnila-Savolainen, Riitta 2003. Luonnonmateriaalien kokeminen tuotteissa. Tutkimusraportti. Kuopion muotoiluakatemia. Kuopio.

Kojonkoski-Rännäli, Seija 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityksellisen analyysi. Turun yliopisto. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, osa 109.

Kontio, Mirja 2005. Käden taitojen hyvinvointia tuottava palvelutoiminta ohjaamisen ja asiakkuuden näkökulmasta. Teoksessa Kälviäinen, Mirja (toim.) Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Elinkeino-osasto. KTM Julkaisuja 9/2005.

Korkiakangas, Pirjo 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Lönnqvist, Bo; Kiuru, Elina & Uusitalo, Eeva (toim.). Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteisiin. Tietolipas 155. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki

Kupiainen, Jari. Käsityötaito tietoyhteiskunnassa. Teoksessa Kupiainen Tarja (toim.) Käsillä tehty. Edita Prima Oy, Helsinki

Kuulonhuoltoliitto ry 2003. Kuulo huononee ikääntyessä? Apua on tarjolla. Teoksessa Manninen, Heikki (toim.) Kuntouttavaa kotielämää. Kuntoa arjen toimista ja apuvälineistä ikäihmisille. Loimaan Kirjapaino OY.

Kälviäinen, Mirja 2005. Matkakartta hyvinvointikäsityöhön. Teoksessa Kälviäinen, Mirja (toim.) Käsityö – yrittäjyys – hyvinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Elinkeino-osasto. KTM Julkaisuja 9/2005.

Leskinen, Pirjo 2005. Käsityöyrittäjyyden uudet liiketoimintamahdollisuudet ja erityisryhmien tarpeet. Teoksessa Kälviäinen, Mirja (toim.) Käsityö – yrittäjyys – hy-

vinvointi. Uusia liiketoimintapolkuja. Kauppa- ja teollisuusministeriö, Elinkeino-osasto. KTM Julkaisuja 9/2005.

Linko, Maaria 1997. Naisten käsityöelämykset ja muistot. Teoksessa Svinhufvud (toim.) Käsityö viestinä. Suomen käsityön museon julkaisuja 13. Lievestuore.

Marin, Marjatta 2008. Perheet, sukupolvet ja sosiaaliset verkostot. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Melanko, Kirsti & Elo Pekka 2000. Teoksessa Elo, Pekka; Järnefelt, Heljä; Melanko, Kirsti & Seija Linnanmäki. Kulttuuriperinnön kauneus, hyvyys ja totuus. Museovirasto & Opetushallitus.

Myllykoski, Helena 1990. Kaikki työ käsityötä 1700-1870. Teoksessa Heinänen, Seija.(toim.) Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseo. Jyväskylä.

Nurminen, Raija 2004. Hiljainen tieto ja hoitotyö. Teoksessa Kupiainen Tarja (toim.) Käsillä tehty. Edita Prima Oy, Helsinki

Pelkonen, Risto 2003. Kotona kullaki paras. Teoksessa Manninen, Heikki (toim.) Kuntouttavaa kotielämää. Kuntoa arjen toimista ja apuvälineistä ikäihmisille. Loimaan Kirjapaino OY.

Periäinen, Tapio 1997. Käsityön yhteiskunnallinen merkitys. Teoksessa Heinänen, Seija & Periäinen, Tapio (toim.) Käsityö –mitä se on? Raportti kansallisesta tilanteesta. Jyväskylän yliopistopaino. 2. korjattu painos. Suomen käsityöneuvosto.

Rantanen, Taina; Sipilä, Sarianna & Tiainen, Kristina 2008. Lihasvoima. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Read, Sanna 2008, Elämän tarkoituksellisuuden tunne. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki

Sarvimäki, Anneli 2008. Vanheneminen eri kulttuureissa ja etnisissä ryhmissä. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki.

Strümer-Hiltunen, Ditte 1990a. Sopeutuminen sota-aikaan 1940-1950. Teoksessa Heinänen, Seija.(toim.) Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseo. Jyväskylä.

Strümer-Hiltunen, Ditte 1990b. Elämäntavan muutos 1960-1970. Teoksessa Heinänen, Seija.(toim.) Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseo. Jyväskylä.

Suosalo, Anu; Tavasti, Annika; van de Kreeke, Keanne; Lehti, Piia & Vannucchi Andrea 2008. Lasten aurinkovuosi. Opas ekologiseen lastenkulttuuriin. Kustannusosakeyhtiö Sammakko. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Suutama, Timo 2008. Muisti ja oppiminen. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki

Tapper, Mirva 1997. Käsityöohjeet mielikuviksi. Mielikuvia Kotilieden käsityöohjeista 1942 ja 1992. Teoksessa Svinhufvud (toim.) Käsityö viestinä. Suomen käsityön museon julkaisuja 13. Lievestuore.

Tikkanen, Tarja 2008. Elinikäinen oppiminen – kohti aktiivista vanhuutta. Teoksessa Heikkinen, Eino & Rantanen, Taina (toim.) Gerontologia. 2., uudistettu painos. Duodecim. Helsinki

Tuunanen, Pekka (toim.) 2007. Jokamiehen oikeudet. Ympäristöministeriö. 18. uudistettu painos. Edita Prima Oy, Helsinki.

Virtanen Leea 1991. Suomalainen kansanperinne. 2. painos. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Porvoo.

Vähälä, Eija, 2003. Luovan käsityöprosessin yhteydet psyykkiseen hyvinvointiin. Käsityötieteen lisensiaatin tutkimus, Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta, Käsityönopettajan koulutuslinja. Kirjakas Ky, Nurmijärvi

Elektroniset lähteet

Akila, Ritva & Sallinen, Mikael 2001. Ikääntyvä ihminen oppijana. [viitattu 20.1.2009] Saatavissa www.ttl.fi > Tiedonvälitys > Verkkolehdet > Työterveiset > Siirry arkistoon > Työterveiset 1/2001 Ikääntyvät - työkyky ja osaaminen > Ikääntyvä ihminen oppijana "Aivot eivät käyttämällä kulu"

Angus, John 2002. A Review of evaluation in community-based art for health activity in the UK. [pdf-dokumentti] Health Development Agency. Lontoo. [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa <http://www.nice.org.uk/niceMedia/documents/artforhealth.pdf>

Brown, Paul & Mills, Deborah 2004. Art and Wellbeing [pdf-dokumentti]. The Australia Council for the Arts. Australia. [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa http://www.australiacouncil.gov.au/__data/assets/pdf_file/0017/1844/entire_document.pdf

Euroopan neuvosto ja parlamentti 2006. Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös kulttuuri-ohjelman perustamisesta (2007–2013) [pdf-dokumentti] PE-CONS 3656/1/06 [viitattu 17.1.2009] Saatavissa <http://register.consilium.europa.eu/pdf/fi/06/st03/st03656-re01.fi06.pdf>

Hakala, Pirjo 2003. Ekologisuus saaristolaiskäsityössä – käsityöläisten luomia merkityksiä etsimässä [pdf-dokumentti]. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kotitalous- ja käsi-

työtieteiden laitos [viitattu 21.1.2009]. Saatavissa
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/kas/kotit/pg/hakala/ekologis.pdf>

Heimonen, Jonna & Lomma, Minna 2006. Opinnäytetyö. "Mitä ne oikein tahtoo?" Toimintaterapeuttiopiskelijoiden interventio palvelutalon viriketoiminnan kehittämiseksi [pdf-dokumentti]. Helsingin ammattikorkeakoulu Stadia, Sosiaali- ja terveysala. [Viitattu 7.1.2009] Saatavissa
https://oa.doria.fi/bitstream/handle/10024/6763/stadia_1166099173_4.pdf?sequence=1

Helsingin Seniorisäätiö [Viitattu 8.1.2009] Saatavissa
<http://www.helsinginseniorisaatio.fi/> > Kannelkoti > Päivätoiminta

Kiasma 2007. Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa <http://www.kiasma.fi/> > Ohjelmisto > Projektit > Taide hyvinvointiyhteiskunnan uudistamisessa > Lue lisää ohjelmahankkeesta

Kuulonhuoltoliitto ry 2006. Ikäkuulo. Kuulo ja ikääntyminen. [pdf-dokumentti] Print Comm. [Viitattu 15.1.2009] Saatavissa
http://www.kuulonhuoltoliitto.fi/tiedoston_katsominen.php?dok_id=714

LUMO –hanke a. LUMO luonnonmateriaaliosaaminen. LUMO eli luonnonmateriaaliosaaminen [viitattu 7.1.2009]. Saatavissa <http://www.lum-os.fi/yleistieto.htm>.

LUMO -hanke b. Arvot [viitattu 7.1.2009]. Saatavissa http://www.lum-os.fi/keken_arvot.htm.

Opettajan verkkopalvelu. "Kun ne kysyis mitä mä haluun" – vanhuksen valinnat voimavaraksi. Kulttuuriset voimavarat [viitattu 7.1.2009]. Saatavissa <http://www.edu.fi> > Oppimateriaalit > Ammatillisen koulutuksen verkkomateriaalit > Sosiaali-, terveys- ja liikunta ala > "Kun ne kysyis mitä mä haluun" > Yhteisölliset voimavarat > Aineistoa

Opetusministeriö 2006. Yksitoista askelta luovaan Suomeen, Luovuusstrategian lopputraportti [pdf-dokumentti] Opetusministeriön julkaisuja 2006:43. Helsinki [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa:
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2006/liitteet/opm43.pdf?lang=fi>

Seppänen, Päivimaria 2006, Hyvää oloa vanhainkotiin arjen pienillä kulttuuriteoilla [pdf-dokumentti]. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, kulttuuripolitiikka, Jyväskylän yliopisto. [Viitattu 20.1.2009] Saatavissa
https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11557/URN_NBN_fi_jyu-200626.pdf?sequence=1

Sinnemäki, Tarja 2005. Isovanhemmuudesta voimaa, Selvitys isovanhemmuuteen liittyvästä toimintakentästä [pdf-dokumentti]. Terveystieteiden tutkimuskeskus. [Viitattu 13.1.2009] Saatavissa

<http://www.tekry.fi/timage.php?i=100389&f=1&name=Isovanhemmuudesta+voimaa+-selvitys+2005.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2001. Sosiaali- ja terveystalouden strategia 2010 – kohti sosiaalisesti kestävä ja taloudellisesti elinvoimaista yhteiskuntaa [pdf-dokumentti]. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2001:3 Helsinki. [Viitattu 9.1.2009] Saatavissa <http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/strategia/strategiat2010/strategia2010.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2008. Ikäihmisten palvelujen laatusuositus [pdf-dokumentti]. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2008:3, Sosiaali- ja terveysministeriö, Suomen kuntaliitto. Yliopistopaino, Helsinki. [Viitattu 15.1.2009] Saatavissa <http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2008/02/ka1202801063405/passthru.pdf>

Suomen luontoyrittäjyysverkosto ry 2005. Paju [viitattu 31.1.2009]. Saatavissa www.luontoyrittaja.net > Toimialat < Erikoisluonnontuotteet > paju

Taipale, Minna 2008. Terveyttä ja hyvinvointia kulttuurista senioreille –hankkeen loppuraportti ja hankearviointi [pdf-dokumentti]. Socom, Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy. [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa http://www.socom.fi/dokumentit/Julkaisut/THKS_loppuraportti_ja_hankearviointi.pdf

Tervaskari, Hilikka 2006. Senioreiden sosiaalinen ympäristö ja itsenäisyyttä tukevat palvelut, TSA -hankkeen loppuraportti [pdf-dokumentti]. Tampereen yliopisto, hoitotieteen laitos. [Viitattu 13.1.2009] Saatavissa <http://www.oulu.fi/ark/projektit/tsa/kuvat/tay.pdf>

Tiedote 14.8.2007: Turun AMK:n LUMO -hanke edistää luonnonmateriaalien käyttöä [viitattu 7.1.2009] Saatavissa <http://www.turku.fi/Public/default.aspx?contentid=70829&nodeid=4911>

Tilastokeskus 2005. Itse tekeminen: Käsitöiden harrastaminen vuosina 1981, 1991 ja 2002 [viitattu 8.1.2009] Saatavissa <http://www.stat.fi/> > Tilastot > Tilastot aakkosittain > V > Vapaa-aikatutkimus > Vapaa-ajan merkitys lisääntynyt > Itse tekeminen: Käsitöiden harrastaminen vuosina 1981, 1991 ja 2002 (Excel)

Tilastokeskus 2007. Väestöennuste 2007 – 2040 [viitattu 8.1.2009]. Saatavissa <http://www.stat.fi/> > Tilastot > Väestö > Väestö ennuste > Väestöennuste 2007 – 2040

Tilastokeskus 2008. Suomen väestö 2007 [viitattu 8.1.2009]. Saatavissa <http://www.stat.fi/> > Tilastot > Väestö > Väestörakenne > Suomen väestö 2007

Turun Seudun Alzheimer-yhdistys ry [viitattu 8.1.2009] Saatavissa <http://www.alzheimerturku.fi> > Tammikoti

UNESCO 2007. Traditional craftsmanship [viitattu 14.1.2009] Saatavissa [www.unesco.org > Culture > Culture > Intangible Heritage > Website of the Intangible Cultural Heritage > About Intangible Heritage > Traditional craftsmanship](http://www.unesco.org/Culture/Culture/IntangibleHeritage/WebsiteoftheIntangibleCulturalHeritage/AboutIntangibleHeritage/Traditionalcraftsmanship)

UNESCO 2008. Encouraging transmission of ICH : Living Human Treasures [viitattu 14.1.2009] Saatavissa [www.unesco.org > Culture > Culture > Intangible Heritage > Website of the Intangible Cultural Heritage > Safeguarding > Living human treasures](http://www.unesco.org/Culture/Culture/IntangibleHeritage/WebsiteoftheIntangibleCulturalHeritage/Safeguarding/Livinghumantreasures)

Valtioneuvosto 2007a. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 2007. [pdf-dokumentti] Valtioneuvoston kanslia, Edita Prima Oy, Helsinki [Viitattu 17.1.2009] Saatavissa <http://www.valtioneuvosto.fi/hallitus/hallitusohjelma/pdf/hallitusohjelm-painoversio-040507.pdf>

Valtioneuvosto 2007b. Terveystiedon edistämisen politiikkaohjelma 2007. [pdf-dokumentti] Helsinki. Saatavissa <http://www.stm.fi/Resource.phx/hankk/teohjelma/index.htx.i371.pdf>

Valtioneuvoston kanslia, 2004. Ikääntyminen voimavarana, Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5 [pdf-dokumentti] Valtioneuvoston julkaisusarja 33/2004, Edita Prima Oy, Helsinki [viitattu 20.1.2009] Saatavissa <http://www.vnk.fi/julkaisukansio/2004/j33-ikaantymisen-voimavarana/pdf/fi.pdf>

Vanhusten Ilona -projekti. [viitattu 8.1.2009] Saatavissa [http://www.vanhustenilona.net/ > Tietolaari](http://www.vanhustenilona.net/)

von Branderburg, Cecilia 2008. Kulttuurin ja hyvinvoinnin välisistä yhteyksistä, Näköaloja taiteen soveltavaan käyttöön [pdf-dokumentti] Opetusministeriön julkaisuja 2008:12 [viitattu 17.1.2009] Saatavissa http://www.maaseutupolitiikka.fi/files/488/Kulttuurin_ja_hyvinvoinnin_valisista_yhteyksista_2008.pdf

Haastattelut ja tiedonannot

Elonen-Kurikka, Ulla, askarteluohjaaja. Haastattelu 4.2.2009. Ruusukorttelin palvelutalo.

Larjoranta, Raimo, kerho-ohjaaja. Tiedonanto 9.2.2009. SOKEVA.

Pentti, Yvonne, askarteluohjaaja. Haastattelu 10.2.2009. Lehmusvalkaman palvelukeskus.

Vilho-Korpinen, Leena, askarteluohjaaja. Haastattelu 10.2.2009. Lehmusvalkaman palvelukeskus.

Väkiparta-Parkkinen, Suvi, askarteluohjaaja. Haastattelu 4.2.2009. Ruusukorttelin palvelutalo.

Kysymysrunko viriketoiminnan ohjaajille:

1. Millaisia fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia rajoitteita asiakkailla on, ja miten ne on otettu huomioon?
2. Mitä luonnonmateriaaleja käytetään ja mitä niihin liittyviä työtapoja on käytössä?
3. Mitä materiaalivalinnoissa huomioidaan (allergiat, fyysiset rajoitteet, saatavuus, mielekkyys...)?
4. Tehdäänkö mieluummin perinteistä vai täysin uutta?
5. Mikä on ohjaajan rooli?
6. Onko ollut toimintaa yli sukupolvirajojen?
7. Olisiko tällainen perinteisen tietotaidon siirto liitettynä kädentöihin mielekäs toimintamuoto?

Kysymysrunko senioreille:

1. Osaatko perinnetaitoja?
2. Mitä luonnonmateriaaleja olet käyttänyt? Miksi juuri niitä materiaaleja?
3. Mikä on mieluisin kädentaito?
4. Mikä tekee mainituista kädentaidoista ja materiaaleista miellyttäviä?
5. Millaisia rajoitteita on, ja miten niiden kannalta olet pärjännyt?
6. Teetkö mieluummin perinteistä vai täysin uutta?
7. Mitä taitoja tahtoisit kokeilla/oppia?
8. Olisiko perinteisen tietotaidon siirto liitettynä kädentaitoihin mielekäs toimintamuoto? Haluaisitko opettaa taitoja eteenpäin nuoremmille sukupolville?
9. Olisitko valmis lähtemään muualle tekemään kädentaitoja?

